ТРАКИЙСКИ НАУЧЕН ИНСТИТУТ
ФИЛИАЛ ХАСКОВО

СБОРНИК
Т Р А К И Я

том IV

Хасково
2006 г.

ТРАКИЙСКИ НАУЧЕН ИНСТИУТ - ФИЛИАЛ ХАСКОВО

СБОРНИК

ТРАКИЯ

Уважаеми читателю,

В твоите ръце се намира четвъртият брой на Сборника "Тракия", издание на Тракийския научен институт - филиал Хасково. Филиалът е създаден на 23 февруари 2001 г. към Регионалния съвет на тракийските дружества в Хасково.

Неговата цел е да изследва и популяризира борбите за национално освобождение, материалната и духовна култура на Тракия и на тракийските българи, да възражда българщината и да поддържа непосредствени живи контакти с родните огнища.

Сборникът има за задача също така да показва и отстоява историческата истина за правата на насилствено прогонените от родните им огнища българи от Западна и Източна Тракия и Мала Азия.

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: *Димитър Шалапатов, Недялко Димов, Георги Граматиков, Виолета Костова, Ангел Попов, Кирил Бакърджиев, Мария Бакърджиева, Златка Михайлова, Хубен Стефанов, Петър Василев, Димо Чапков, Красимира Узунова*

ISSN 1312-1979

ИНТЕГРАЦИЯ НА ТРАКИЯ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Димитър Шалапатов 5

СТЪПКИ КЪМ РЕАЛИЗАЦИЯ НА СТРАТЕГИЯТА ЗА ИНТЕГРАЦИЯ НА ТРАКИЯ
Мария Бакърджиева 8

СБОРНИК ТРАКИЯ
Ралица Георгиева 11

СЪЧАНЛИ - ДЪЛБОКИЯТ ИЗВОР НА КРЪВТА НИ
Димитър Шалапатов 15

ИСТОРИЯТА НА СЕЛО САЧАПЛИ -
РЕФЕРАТ - **Илиян Делчев Белев** 18

СВЕТИНЯТА НА КАЯДЖИК
Златко Попчев 33

С ТРАКИЯ В ДУШАТА И В СЪРЦЕТО 46

СКАЗАНИЯ ЗА ВРЕМЕТО СЛЕД НАС
Поетично-театрална композиция
Ивайло Балабанов 47

ТРАКИЙСКИ РЕКВИЕМ
Сценарий за провеждането на Деня на тракийското дете, Илиева нива - 2003
Ивайло Балабанов 77

ДЕН ЗА ЧЕРЕН СПОМЕН
Сценарий за тържествата в с. Аврен - Национален тракийски женски събор
Ивайло Балабанов 91

ТРАКИАДА
ЖЪЛАД, КРЪСТ И СВЕЩ
Сценарий - Ден на тракийската памет, посветен на 90 години от трагичните събития край село Ятаджик (днешен гр.Маджарово) и разорението на тракийските българи
Ивайло Балабанов **105**

СТИХОВЕ
Ивайло Балабанов **123**

ИНТЕГРАЦИЯ НА ТРАКИЯ В РАМКИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Димитър Шалапатов
Член на ЦС на СТДБ и регионален председател на Тракийските дружества - Хасково

Проектът "Интеграция на Тракия в рамките на Европейския съюз" е практическа реализация на стратегическата цел на Съюза на тракийските дружества в България "Тракия без граници", залегнала в устава на организацията от 2001 година. Замисълът и реализацията на научната разработка са израз на далновидната политика на СТДБ, която е в унисон с целеустремената държавна линия за приобщаване на България към Европейския съюз.

"Тракия без граници" означава мир, доверие, толерантност . Девизът е израз на една нова философия, задгърбваща етническите и религиозните конфликти на Балканите, ненавистта, враждебността. Натрупаното страдание в резултат на стотиците хиляди избити, милионите насилствено прогонени от родните места, разпокъсването на Тракия между България, Гърция и Турция, породи ново верую, което проповядва добронамереност, толерантност и гостоприемство.

Стратегията представя подробно основните характеристики на район Тракия, на фона на който извежда откроилите се слабости, които се изразяват в ниска степен на трансгранично сътрудничество и интеграция, преобладаваща концентрация на икономическа дейност в големите градски центрове и маргинализация на определени части от територията, депопулация на селските и планинските райони, екологични проблеми от инфраструктурни проекти, нерационално развитие на туризма, риск от замърсяване на транснационалните екосистеми, небрежно използване на природните ресурси, незащитени горски ресурси, висока безработица.

Програмата цели промотиране на район Тракия като възлова точка на мир, развитие и разширяване на европейското икономическо пространство на Балканите, Черно море, Егейско море и източното Средиземноморие, преустановяване на географската и комуникационна изолация на региона, икономическо развитие и стимулиране на заетостта, оперативен подем на региона във връзка със социалните, културните и екологичните ефекти.

Приоритетно е развитието на транспортната мрежа като интегрална, неделима част от общоевропейската транспортна мрежа, изграждане на нови гранично контролно-пропускателни пунктове с Гърция и Турция, интегрирано развитие на железопътната инфраструктура България - Гърция, България - Турция.

Водният сектор предвижда комплексно използване на водите на южните български реки чрез трансграничен пренос.

Съвместното използване на природно-културното наследство чрез включване в оборот на културните ресурси на региона е също приоритет, защото би възпроизвело мултипликационен ефект и в други сектори на местната икономика.

Подкрепата и насърчаването на развитието на промишлеността, селското стопанство и сферата на услугите, с ударение върху експортната ориентация и развитие на местен, регионален и международен туризъм чрез съвместни туристически продукти, експониращи богатството на Тракия, са основата на бъдещото развитие на района и неговото интегриране, както вътрешно, така и в рамките на Европейския съюз.

Бъдещото успешно развитие ще се търси и чрез повишаване капацитета на трудовите ресурси и равнището на заетост, където могат да се приложат различни интеграционни политики.

Изведени са принципи за равнопоставеност и комуникативна стратегия между трите държави, притежаващи територии от Тракия.

Потенциалът на тази земя е голям, а изходът за подобряване на стандарта на живот е в регионалното взаимо-

действие на всички равнища. Стратегията открива перспективи всяка от трите страни чрез своите местни организации и институции да изготви проекти с общинско, регионално, национално и европейско значение, засягащи водния сектор, транспортната мрежа, промишленото кооперирание, селското стопанство, културата, туризма, образованието. На отделните организационни единици и личности съобразно професионалната им насоченост и наклонности се предоставя възможност да разгърнат потенциала си, така че Тракия да се превърне в средищна територия на икономически възход, на културни инициативи, на взаимно и социално подпомагане.

На организираната от СТДБ международна научно-практическа конференция, въз основа на анализ и оценка на протичащите процеси в различните сфери на живот в отделните части на целия регион, бяха направени предложения, които да жалонират практическата реализация на стратегията. Своят принос в разискванията даде и Тракийско дружество "Георги Сапунаров" – гр. Хасково.

Пред родната къща на бащата на Васил Михайлов в с. Мараша, Беломорска Тракия, ноември 2004 г.

СТЪПКИ КЪМ РЕАЛИЗАЦИЯ НА СТРАТЕГИЯТА ЗА ИНТЕГРАЦИЯ НА ТРАКИЯ

Мария Бакърджиева

Изследването, разработено в рамките на комуникационната стратегия на Република България към Европейския съюз, има задълбочен и градивен характер. Използваните материали на Европейската комисия за трансгранично сътрудничество между България и Гърция и България и Турция подчертават неговата актуалност. Три са изведените основни цели: 1/ Да се очертаят положителните процеси в досегашното развитие на района; 2/ Да се постигне общо разбиране за средносрочната визия за развитието на Тракия; 3/ Да се предостави механизъм, по който да се определят необходимите действия за разработване на проекти в рамките на програмите.

Съобразно целите са дефинирани основните функции на изследването, които включват идентифициране на главните приоритети и мерки, търсене на общи отговори за съвместно сътрудничество, прилагане на интегрирани трансгранични интервенции, очертаване на начина на финансиране и размера на финансовите средства.

От така дефинираните цели, задълбоченият анализ е налице, констатациите са направени точно, изразява се единомислие по отношение развитието на региона. Що се отнася, обаче, до очертаването на начина на финансиране и размера на финансовите средства се наблюдава дефицит. Без осигуряване на средства стратегията не може да действа. Затова най-важното предстои. Всички следващи стъпки трябва да ни приближават към усвояване на работещи финансови фондове, което е най-трудното. Ентусиазмът и родолюбието са прекрасни неща, но освен тях са необходими и други лостове като власт, пълномощия, лобита за привличане на държавни фондове, осведоменост, умения за изработване на европроекти и воля за тяхната реализация.

Целесъобразен е задълбочен рационален паралелен прочит на нормативната уредба на Съюза на тракийските дружества в България, Тракийския научен институт, Тракийския женски съюз, Тракийския младежки съюз и стратегията за развитие на региона, за да се открои общата ниша, в която може да се вмести дейността им.

Разширяването на контактите със съюзи, организации, дружества, общини на територията на Тракия в Турция и Гърция е от особено значение, за да се предприемат съвместни действия за усвояване на държавни фондове, а най-вече, за да се сътрудничи по проекти и подпроекти на Европейския съюз.

Насочването на високотехнологическия потенциал на съюза към проучване на програмите на ЕС, техните представителства, порталите на предпресъединителните фондове, алгоритъма за кандидатстване, know-how - то по изработване на проектите и тяхната защита ще спомогне участието в двустранни и тристранни проекти между България, Гърция и Турция.

Налага се индивидуален подход към тези членове на съюза, които оглавяват или притежават предприятия, фирми, организации, които биха могли да станат страна по европроект.

Организиране на ефективно работещо ядро, което да жалонира пътя към европроекти в еврорайон Тракия, би задействало механизма за преки инвестиции в тази най-благодатна страна на Балканите, така че тя да преодолее своята изостаналост и пълноценно да разгърне своя потенциал, а той е мащабен: земеделски, горски, туристически, индустриално-суровинен, комуникационен, търговски и геополитически.

Засега най-голям опит, най-осезателни действия от страна на съюзните дружества са реализирани в сферата на туризма, културата, опазването на историческото наследство - в много случаи чрез пряко участие в европейски проекти.

СТДБ има сериозен принос в преоткриването на позабравени светини, насочването на общественото мнение към тях, в изграждането на нови паметници с историческо

значение. Този периметър на изява е отвоюван и трябва да се запази като се дефинират нови полета за действие и се привличат преки инвестиции.

При решаването на всички въпроси СТДБ неизменно засвидетелства добрата си воля и добронамереността на своите членове да се сътрудничи като се отстояват перспективни решения. Взаимното сътрудничество ни води към разбиране и зачитане на човешките права, което е и една крачка по посока постигане въжделенията на нашите предци - да се признае правото над българските тракийски имоти.

Една от мисиите на международната конференция, посветена на стратегията за развитие на Тракия, е тракийският рог да прозвучи достатъчно високо, за да отекне в изпълнителната власт, в местната власт, в дипломатическите служби, в представителните органи на ЕС, които са опълномощени да направляват човешките и икономическите ресурси, така че тази готовност на СТДБ, тази огромна човешка енергия да се преведе на ползу роду тракийското.

Църквата в с. Малък Дервент

СБОРНИК ТРАКИЯ

Ралица Георгиева

През м. март 2005 г. излезе от печат трети том на сборник Тракия - издание на Тракийското дружество "Георги Сапунаров" и Тракийския научен институт - филиал Хасково. Като "венец от синовна обич" определя стихосбирката нейният съставител, поетът Петър Василев. Идеята е да се обединят поетическите творби, посветени на Тракия, като се проследи развитието на географското понятие в литературно-историческия процес от втората половина на 19 век до наши дни. Неопровержимо е историческото му значение. Сборник от този вид не е съставян досега. Песните и стихотворенията носят съзнанието за едно чувство, една мисъл - да обединяват българския род. Просветно те вършат онази задача, която изпълняват Васил Левски, капитан Петко Войвода, Димитър и Константин Миладинови - всички апостоли на пробуждането на българския народ.

Тракия като наименование притежава огромна притегателна сила. Тя е обект на възпяване от одарени хора, патриоти по дух. За много от тях тя е символ на родовата им принадлежност.

Сборникът е разделен условно на две части. В първата, носеща името **"Песни за горди юнаци"** са събрани народни песни за капитан Петко Войвода, Темел Димитров, Георги Кондолов, Лазар Маджаров, героите от Одринската епопея, безбройните български синове и дъщери, отстоявали своята вяра, духовност, национална принадлежност. При повечето от тях са посочени източниците. Песните пазят своето автентично звучене. Втората част е назована **"Тракийска лира".** Тя съдържа четиридесет авторски, хронологично представени стихотворения. Подборът им с извършен от архивни източници, разпилени в сборници и публикации. Съхранен е индивидуалният поетически почерк на стихотворенията. Обичта към родния край свързва отделните стихотворения, смалява разстоянията, стеснява времевите хори-

зонти, за да фокусира целия заряд от мисли, чувства, преживявания в едно - Тракия.

Не е издигнат вал между класиците като Иван Вазов, Пейо Яворов, Николай Лилиев, Елисавета Багряна и съвременните поети. Впечатлението за цялостност е резултат от обединяващата тема.

Поезията няма пряка връзка с времето. Хубавият стих е винаги хубав, без значение дали е написан днес или преди сто години. Поезията е вечна, само обстоятелствата са съвременни или исторически. Историята и литературата са споени в сплав. Народният певец, поетът най-напред долавят движението в човешкото самосъзнание, вкоравяването на волята за действие, социалното явление, трепета на човешкото сърце и го изливат в песен. Тази песен, този стих не съдържат исторически анализ, но са откровена, достоверна снимка на състоянието на нещата - в това число и историческото развитие. Поезията интуитивно точно и вярно реконструира историческата действителност, създава исторически модели, запечатвайки историческите факти, спомага за тяхното анализиране. Освен това тя притежава едно съществено предимство - мощна въздействена сила върху голяма маса от хора, отваряйки сетивата и ума им към значими исторически събития. За обикновения човек стихотворенията и песните са душевна храна и разтуха, мисъл, за мъдрост, знание за живота.

Някои от стихотворенията в сборника са екзалтирано възторжени. Тракия е блян, светлина, която обгръща меките хълмове на възвишенията, слънчев блик върху нивите, рибите в реките, волност като човешкото въображение и тъга - покъртителен копнеж по загубеното бащино огнище.

Други стихотворения имат философско-изповедна тоналност. Изповедността не е затворена в себе си, а диалогизира с други изповеди. Наблюдава се органично сцепление между послание и емоция. Откроява се уникално преплитане на творчески импулси и исторически повратности. Патриотичният дух хармонира с богато светоусещане. Стиховете ни включват в своеобразно пътуване назад в историята, налагат преосмисляне на случилото се, на връзката му с настоящето.

Песните и стиховете показват какъв е духа, какво е величието на народа. Те са "очите на народа" по думите на академик Венко Марковски. Те обсебват вниманието на читателя с художествената си стойност и с идейната насоченост, която носят в себе си. Силата им се корени в патриотизма, ясния, чистия кристален патриотизъм. Те са наслада за душата и просветление за ума.

Този сборник е огледало на българската емоционална, епична и лирична душа. В него всеки поет и съвременник може да намери това, което търси. Той има опознавателна стойност - спомага да се разбира времето, което някога е съществувало. А времето си върви. Действителност е не само това, което е било, но и това, което е днес, а и онова, което ще бъде. Песните и стихотворенията са мост от една действителност към друга, от един начин на мислене към друг. Проявява се и компенсаторната функция на изкуството - жажда за спасение от монотонността на ежедневието, преодоляване оловото на реалния живот, който срива звездите. Романтичната визия успоредява въжделенията в името на високи патриотични идеали.

Целесъобразността на едно такова начинание - създаване на поетически сборник, посветен на Тракия - се потвърждава от живия интерес към публикуването му. Факт е, че стотици потомци на българи от Източна и Беломорска Тракия живеят без самосъзнание за тракийския си корен.

"Наследниците? Могат като чужденци да мигат
и без искрица гняв
да вземат твоите пейзажи нови."

Латун Консулов

Том трети на сборник Тракия е книга с разновременни послания. От нея струи необикновена сила, защото носи неподвластния на времето дух на минали и настоящи поколения. Тя е принос за българската памет, за българската поетическа реч, за България.

И все остава нещо недоизказано, нещо недовидяно.

Пред руините на църквата в с. Съчанли

СЪЧАНЛИ – ДЪЛБОКИЯТ ИЗВОР НА КРЪВТА НИ

Димитър Шалапатов

На 8 окт. 2005 г. група ентусиасти, потомци на бежанци от бунтовното село Съчанли, след сериозна подготовка, въоръжени с видеокамери, фотоапарати и топографски карти потеглиха с два микробуса към родните огнище на своите предци. Първото препятствие – гръцката граница при КПП Капитан Петко Войвода, бе преодоляно сравнително леко. Още с навлизането ни в така бленуваната от всички нас Тракия се появиха първите български села – Чермен (Орменион), Дикия, Мараша – село, където Арда малко преди Одрин се влива в Марица, от което е дошъл в България бащата на големия български актьор Васил Михайлов, изиграл великолепно ролята на Капитан Петко Войвода в едноименния сериал. След това последваха градовете Орестияда и Димотика.

Под вековния чинар

Малко преди Софлу се отклонихме от главния път. Минахме през селата Мандра, Башклисе (Протоклиси), Каяджик (Киряки), покрай Караклисе (Мавроклиси) и спряхме в Малък Дервент (Микро Дерио). Още със слизането си от микробуса започнахме да търсим следи от българското. Много лесно се разбрахме с местни жители, тъй като се оказаха наши братя по кръв – българомохамедани. Все още са запазени стари български къщи, а също и църквата, която е основно ремонтирана. Потеглихме за следващото село Голям Дервент (Мега Дерио). И там - същата картина. В центъра на селото се извисяват църквата и двуетажните къщи на голямодервенци, покрити с каменни плочи (тикли). Заболя ни при разговора с бай Исмаил, че в училище децата им учат не майчиния си език – българския, а турски. Но с надежда можем да очакваме това да се промени, когато границата падне и хората от двете страни започват да контактуват свободно. Продължаваме в посока Гюмюрджина (Комотини). На 18 км вляво е отбивката за Дуган Хисар (Есими), но ние сме направо. Там, на около 10 км вдясно, е разклонението на черния 9-километров път за Съчанли, който не бе преграда за микробусите, наети специално за целта. За по-малко от 30 минути се изкачихме до селото. Спряхме на Хорището – единственото по-голямо равно място в него. И започна шетнята. Всеки с разтуптяно от вълнение сърце започна да се оглежда, да се пита: "Нима дойдохме? Нима ще се докоснем до родовите си корени, тук, горе в Балкана?"

След кратката почивка пред вековния чинар в центъра на селото се отправихме към църквата, построена през 1844 г.. Макар че църквата е без покрив, стените й, дебели 1,10 м, са се запазили от разрухата на времето. Тук, пред олтара, дъщерята на д-р Илия Славков, автор на книгата за Съчанли, Емилия изнесе кратка лекция за историята на този край, след което групата се разпръсна да разглежда останките от някогашното село. Къщите, макар и порутени, оставят своя белег и до днес. В горната махала, на една от тях вкопана в земята, бяха запазени изцяло стените и огнището заедно с комина. Изкачихме се горе на височината над селото. Стъпихме на Калугеровия камък, от който се вижда цялата

околност и издигнатите на връх Шапка и околните върхове над 50 съоръжения за производство на електрическа енергия чрез използване силата на вятъра.

За наше учудване откъм Тенката бърчина се чу звън на медни чанове. Там имаше стадо от 600 кози, охранявано от 5 овчарски кучета, на което пастир бе Никола – българин от село Гугутка, цанил се срещу 600 евро на месец. Той ни разказа историята за малкия параклис, построен в селото от трима братя каракачани, които намерили злато на това място. Запозна ни и с другия пастир Вальо от Кирково, който наглеждаше пуснатите в балкана 160 крави през сухия им период.

След 4 часа престой в селото на войводата Рафаил Каракачанов и Стайко Запартов, борили се за свободата на Тракия, взехме пръст за спомен, събрахме орехи от големите дървета, запазили се от онова далечно време, преди повече от 90 години, и си тръгнахме с чувство на изпълнен дълг пред нашите родители и деди, че сме постигнали една тяхна несбъдната мечта, с надежда и желание да се върнем отново в Съчанли, в Тракия.

На билото над село Съчанли

ИСТОРИЯТА НА СЕЛО САЧАНЛИ

РЕФЕРАТ

АВТОР:

ИЛИЯН ДЕЛЧЕВ БЕЛЕВ

УЧЕНИК ОТ IX^А КЛАС НА
ГПЧЕ "ПРОФ. Д-Р АСЕН ЗЛАТАРОВ"
ГРАД ХАСКОВО

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

ПРОФ. ГЕОРГИ ЯНКОВ

РЪКОВОДИТЕЛ КАТЕДРА "ПОЛИТОЛОГИЯ"
УННС – СОФИЯ

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. "САЧАНЛИ"
АВТОР Д-Р ИЛИЯ СЛАВКОВ, БОРЯНА ДИМИТРОВА
ИЗД. ОФ. 1989 г.
2. "ГОВОРЪТ НА СЕЛО САЧАНЛИ, ГЮМЮРДЖИШКО"
АВТОР – Т. БОЯДЖИЕВ, 1979 г.

ВЪЗНИКВАНЕ, УРЕДБА И СТОПАНСТВО НА СЕЛО САЧАНЛИ

Дълбоко сгушено в китните пазви на най-южните склонове на Източните Родопи било село Сачанли.

Като верен страж над него се издигал връх Шапка. Векове наред зимните хали нахлупвали над челото му белоснежен калпак.

Юначни българи живеели по тези места. Със сила и хубост се славели.

Тези места до днес съществуват.

И днес, приседнеш ли нейде под върха, вятърът ще ти запее отколешна приказка: За дългокосата девойка Руса, която всички наричали Русата девица. Тя живеела в крепостта Саракъс, западно от височината Кокошка. За да завладее този край, турският паша Айронуз Али трябвало да победи девойката. В боя победител излязъл той и убил Русата девица. Косите й хвърлил далеч, далеч на юг. Там, където те паднали, възникнало храброто планинско село Сачанли. Така запазената до днес поетична легенда свързва името на селото с турската дума сач, т. е. коса.

Сачанли се намирало в Западна Тракия, на 400 метра над морското равнище, на 40 км югозападно от град Димотика, на 40 км североизточно от град Гюмюрджина и на 50 км северно от Дедеагач. Землището на Сачанли обхващало площ от около 1500 кв. км.

По всяка вероятност село Сачанли е образувано след превземането на Гюмюрджина и Одрин през 1362 година от османските турци.

Най-старото свидетелство за съществуването на селото дава Османския данъчен регистър. Според него в 1491 година /края на 15 век/ в Сичанлу Дервент данъци са плащали мъжете от 25 домакинства.

По времето на османското господство, до 1912 година включително, село Сачанли било Мухтарлък. Това е форма на Кметско наместничество с известна автономия при решаване на селските въпроси. Мухтарят, т.е. Кметът прес-

тоявал определено време в общината, докато писарят и кехаята били там през целия ден. Мухтарят бил представителят на властта в селото. Селото имало свой печат, пазен от мухтаря в пояса си. Мухтарят бил човек с голям авторитет. Той решавал всички спорове между съселяните и не ги допускал до турските съдилища.

В статистиката на Петко Рачев Славейков публикувана във вестник "Македония" се съобщава, че село Сачанли наброява 250 къщи и е най-голямото християнско село в Гюмюрджинско.

А в спомените си Димитър Славков, бивш жител на село Сачанли, твърди, че преди да бъде разорено през 1913 година, селото имало около 500 къщи с над 600 семейства и приблизително 4000 жители население.

След окупацията на Западна Тракия от Гърция - 20 май 1920 година, селото, вече разорено, получило името Пондикия. "Пондики" на гръцки означава Мишка. Това наименование гръцката администрация дала на селото от турската дума "съчан" - мишка.

Селото било разположено на две бърда. То се деляло на махали. В центъра на с. Сачанли бил селския площад, наричан хорището. Тук се извивали буйни хора, ставали народни празници, веселия. На хорището ставали и общоселските събрания. На тях се решавали важни за съдбините на селото въпроси. Селяните избирали мухтарите, писарите, пъдарите, кехаята, свещениците и учителите на селото.

Около площадът били наредени селските дюкяни, ханът, училището и църквата. Къщите в Сачанли били строени от камък - гранит и мрамор. Стаите нямали таван, а подът бил измазан с червена пръст. Само подовете на училището и хана били направени от дъски, издялани с трион. В някоя от стаите имало огнище, на което се приготвяла храната. Селяните издълбавали в стените на къщите си рафли за събиране на храната. Богатите сачанлийци на тайно място криели златото си. В някоя от стените на къщата си те поставяли гърнето, в което било златото им. Наричали го кемера. Гърнето било затваряно, а стената измазвана. Така семейното съкровище се съхранявало от кражба. И днес по-

томците на сачанлийци разказват семейни предания за зазидани кемери, никога неоткрити и досега намиращи се в отдавна разрушените къщи на село Сачанли. Стаите били постилани с халища. Столове нямало. Обитателите се хранели на обща софра. Първи отчупвал залък от погачата стопанина, най-възрастния от дома. Без него никой от домочадието нямал право да сяда на софрата. Всички ядели от обща трапеза, на дървена синия. Спели направо на пода, наредени един до друг. За най-малките имало люлки, направени от плат, и по-рядко от дърво.

Улиците на село Сачанли били тесни. Както в селото, така и в землището му нямало удобни пътища. Коларски път имало до Сачанлийския мост. От Сачанли излизали пътища до близките села. На югозапад и сега може да се види старинен път, широк 10 - 15 м, със запазен калдъръм, който е свързвал двете крепости "Асара" и "Ченгене хисар".

Сачанлийци били високи, плещести, с пъргави движения, синеоки и чернокоси. Били честни, гостоприемни и любезни. Но също така били и потайни, недоверчиви хора. Никой чужд нищо не можел да научи от сачанлийци за вътрешните им дела. Те не казвали нищо на външни, непознати хора. Особено потайни били към турци. При външна опасност, застрашаваща благото на селото, цялото негово население било сговорно. Хората от другите села смятали сачанлийци за малко своеобразни. Поводът за това бил, че най-често срещаното име в селото било "Дялко". Затова започнали да наричат сачанлийци "Дялковци". Кажело си се нещо за Дялко, разбирало се, че то се отнася за сачанлиец. Носията на сачанлийци била типична за Тракия. Мъжете носели калпак, потури, риза, елек и т.н. "гриже" - връхна дреха, подобна на сакото. На кръста си навивали пояс. Жените се обличали с кошуля, т.е. риза, със сукман, гриже (елече). Отпред си връзвали престилка. На главата слагали забрадка, наричана чумбер. Почти всички в селото били неграмотни. Повечето сачанлийци не излизали извън селото. По-голямата част от живота си те прекарвали в гората с добитъка. Населението на селото било суеверно. Вярвали в съществуването на вампири и караконджули. За да завър-

шим характеристиката на сачанлийци трябва да посочим и това, че сред тях разпространен занаят бил кражбата на добитък. Краденият добитък не се продавал, а се ползувал само за храна. Кражбите сачанлийци извършвали майсторски. Ако случайно крадецът бил заловен, той в бъдеще не се ползувал с добро име в селото не за друго, а защото излагал занаята.

Храната на сачанлийци основно била от месо, приготвено много примитивно. Те имали много животни, основно овце и кози. Затова смятали месото за обикновено благо, каквито били и въздуха и водата. Храната на сачанлийци била опростена. Месели хляб, приготвяли сачанлийска баница, наричана "плакета", росници, катми, кашник. Ядели мед, сирене, извара, мляко. Най-много ядели месо. Чевермето било любимо ядене. Месото на крадените животни правели на курбан. Това месо не се печало, тъй като от огъня то издавало силна миризма и по него крадците можели да бъдат открити. Най-използвана подправка в селото била риган.

Земята на село Сачанли била една от най-слабите в цяла Тракия. Почвата й била планинска, песъчлива, бедна. Ето защо тук земеделието не било развито. От житните култури виреела най-много ръжта, а по-малко ечемикът и пшеницата. Някои домакинства притежавали лозя. Имало череши и орехи. Маслината не виреела. Гроздето било от местен вид и давало добра реколта. В селото имало само един казан за ракия, собственост на Бялю Бижев.

От всичките площи с размер около 1500 кв.км почти половината били заети с обширни пасбища. Те давали много добри условия за развитието на овцевъдството и козевъдството. Сачанлийци били прочути овчари и козари. През 1910 година овцете и козите в селото наброявали около 120 000 глави. Някои селски чорбаджии имали добитък по 2000 - 3000 броя овце и кози. Сачанлийци се грижели особено за звънците на животните в стадата си. Те били изработвани от бронз или мед, а звуците им така съгласували, че да се чуват надалеч и в най-добро съзвучие. Кучето било спътник на стадото и неговия стопанин. Овчарското куче се славело

със своята привързаност към своя стопанин. То било негов най-верен другар.

От края на XIX век и в началото на XX век - до разорителната 1913 година, сачанлийци започнали да усвояват някои занаяти, специфични за Беломорския край. Такива били производството и търговията с розово масло, с паламуд и с мед. Това носело добри доходи на някои от сачанлийските родове.

Духовната култура на сачанлийци не се различава от устното творчество, от бита и обичаите, характерни за целия българския народ, населяващ Беломорска Тракия. Интерес представлявал говорът на сачанлийци, подробно изследван.

Църквата в село Сачанли се наричала "Свети Димитър"и била построена през 1844 година. В нея с проповедите си свещениците повдигали националния дух и българското самочувствие на сачанлийци. Село Сачанли е първото българско село в Гюмюрджина, присъединило се към Българската екзархия в Цариград. Първият свещеник бил поп Милю, родом от Сив кладенец, Ивайловградско, служил в църквата на селото близо 40 години.

Като пръв учител в селото се сочи Тодор Казаков, родом от село Сачанли, преподавал на гръцки език. След него са работили и други учители. Всички те се ползували с голямо уважение и почит, тъй като работели както с децата, така и с родителите им, учейки ги на четмо и писмо, на история и география. Учителите, млади и просветени, напредничави за времето си хора, разпалвали родолюбиви чувства у млади и стари, повдигали духа на сачанлийци. С найголямо уважение се ползвал учителя Васил Алексиев. През 1910 година в селото започва строежът на нова сграда на училището. Тя за първи път имала наред с началното училище и прогимназия. Скоро първият етаж бил вдигнат и в борбата за просвета на населението се включва активно избраното Училищно настоятелство в състав: Дялко Камбуров, Славко Гьоргов, Вълчо Стамболиев и Стоил Душкоколов. Начело, разбира се, бил учителят Васил Алексиев. Дейността на настоятелството била успешна. Тя дала опре-

делено ново самочувствие и белязала новото развитие на сачанлийци.

Такъв бил животът на сачанлийци. Ставали рано сутрин по първи петли. Трудили се усърдно през целия ден, а вечер лягали по късна доба. Работели здраво, но обичали и да празнуват. Не пропускали празниците. Те внасяли разнообразие в подредения им делник. Просветното и църковното им развитие определяло българското им самочувствие. Живеели в земите си необезпокоявани от никого.

Така било до паметната за историята на селото 1913 година. Годината, променила съдбата на Сачанли.

РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ НА СЕЛО САЧАНЛИ. КЪРВАВИЯТ ПЪТ

С 5-ти октомври 1913 година - започването на първата Балканска война, свързваме края на Сачанли.

Сачанлийци се присъединяват към българската войска. Та нали именно заради тях България воюва, желаейки да обедини всички български територии в една държава.

В исторически аспект Балканската война е неизбежна. Българската нация е разделена. След Берлинския договор Сан-Стефанска България е разпокъсана. Западна Тракия, както и други територии населени с българско население, са върнати на султана. Земята на село Сачанли е сред тях. Безусловно тя е включена в територията на Турция. Това пък води до развилата се в тези земи тенденция на верска нетърпимост от страна на османците, до стремеж към тормоз и унищожение. Ответната реакция на българското население са въстанията. Избухва неуспешното Илинденско-Преображенското въстание, в което сачанлийци вземат участие. То е потопено в българска кръв. После избухва и войната на България с Турция. Отново населението на селото е с българската войска, а това дава отражение и върху съдбините на селото. Тогава четиримата полицаи от турския полицейски участък в село Сачанли били извикани в об-

щината от сачанлийците Димитър Славков и Димитър Стаматев, и там били обезоръжени. На 20 ноември 1912 година в Сачанли дошъл Димо Николов, западнотракийски войвода, с четата си от 25 четника. Цялата им издръжка била поета от селото. По време на престоя на четата в селото, на път от Софлу за Гюмюрджина, пристига с разузнавателна цел и капитан от българската армия Акрабов, с четирима кавалеристи. Два дни след като минал през селото, постовете на войводата Димо Николов съобщили, че идва турска войска. В действителност това била дружина от Македоно-Одринското опълчение. Те са посрещнати от всички сачанлийци.

След като българските войски завзели Западна Тракия имало случаи на нападения над мохамеданското население. Това не е правено от сачанлийци, които проявили верска търпимост и толерантност.

През май 1913 година войната с Турция завършила и Тракия била присъединена към България. В границите на Българската държава влиза и земята на Западна Тракия. По този начин българите, населяващи Западна Тракия, стават поданици на своето отечество – Майка България. Но политическите интриги и противоречия между Балканските държави водят до избухване на нова война. В нея България започва военни действия против сръбските и гръцки военни части в Македония. За да осигури достатъчно войска за фронта на военни действия там, Цар Фердинанд изтеглил войските намиращи се на турската граница. С това пък изложил българското население в Тракия на произвола на младотурските шовинисти. Те подложили българите на истинско масово унищожение. 12 000 българи, населяващи 17 села на територията на Западна Тракия, били прогонени от родните си места. Турското правителство преследвало и избивало българите от двете части на Тракия. През юли 1913 година Турция извършила реокупация на Тракия. Турските войски навлезли в Западна Тракия и заели редица големи градове - Софлу, Димотика и др.

Научили за настъпващата турска войска, българите от Западна Тракия се изтеглят към град Ксанти.

За това положение бил осведомен войводата Димитър Маджаров. Българското население на Западна Тракия започнало само да се грижи за своята защита. През март 1913 година Вълко Андонов Трингов бил секретар на общината в с. Манастир. Разбирайки за нахлуването на Турция в Тракия, той заминал за Сачанли. Същия ден в селото заприиждали бежанци от вътрешността на Тракия. Станало ясно от тяхните разкази, че пътят от Софлу за Ивайловград бил прекъснат от турците. След тяхното заминаване от селото и една малка военна част с един офицер се изтеглила. Той съобщил на сачанлиеца Ангел Попилиев, че Западна Тракия ще се заеме от турски войски. Същият казал това на Димитър Славков, но той отказал да напусне селото. На 10 юли, под ръководството на Димитър Стаматев, било свикано общоселско събрание. Присъствували всички селяни. Решавала се съдбата на Сачанли. Оформили се две мнения, но в крайна сметка надделяло становището да не се дава селото на турците.

Младотурците продължили своята програма за окупиране на Западна Тракия.

Бившите ръководителите на селския революционен комитет -Димитър Стаматев, Димитър Славков съзнавали ясно положението. Въпреки това останали в Сачанли, за да организират отбраната му до идването на българската войска.

За тази цел те създали комитет - да води отбраната на Сачанли. В него влизали: Илия Ангелов, Вълчо Стамболиев и др. На 11 юли се провело второ събрание. Обсъждали се проблемите, свързани със събиране оръжието и осигуряване на боеприпасите.

В селото имало оръжие. Независимо от това, че в началото на 1913 година била издадена заповед да се предаде на властта оръжието, това не било сторено. С оглед на това и на второто събрание това оръжие било събрано. Комитетът също така определил хората, които щели да поемат отбраната на селото. Те назначили десетници и команден състав. Наред с това се определили и местата за наблюдение и отбрана. По това време през с. Сачанли откъм село Доганхисар

дошъл войводата Димитър Маджаров, обикаляйки селата на Западна Тракия да организира отбраната ѝ.

Именно той определил местата на постовете, наредил къде да се направят окопи, организирал и т. н. куриерска служба. По-късно дошъл и войводата Руси Славов. Цялото село участвувало в организирането на отбраната. Създадена била междуселска служба за поддържане връзки на с. Сачанли с другите села.

Цялостната отбрана на селото била окончателно изградена през втората половина на юли 1913 година. Задачата на селската отбрана била да се отбиват нападенията на турската милиция и башибозук. Димитър Маджаров наредил, че ако населението не може да издържи на турския напор да се изтегли към село Доганхисар. В началото на август сачанлийци се притекли на помощ на село Кызлар.

След оттеглянето на българската войска от Западна Тракия между ръководителите на селата Сачанли и Манастир се състояла среща. Тя се провела в Сачанли, където е взето решение населението на село Манастир да се пресели в Сачанли.

Към 9 юли, още преди се създаде отбраната на Сачанли, фанатизирани ходжи и софти започнали да обикалят селата от Западна Тракия и в името на исляма подстрекавали турското население на района да унищожи българите. Били убити няколко души. Сачанлии също дали жертва. Но терорът и строгият режим на Турция не попречили на срещата на командира на българската войскова част и сачанлийци. На нея той казал, че скоро Тракия отново ще бъде българска. Разбира се това повдигнало духа на сачанлийци.

Около Сачанли се организират башибозушки орди. На 21 срещу 22 август сачанлийци, под ръководството на Димитър Славков, им направили засада в местността Авджикедик.

Към 6 часа на 22 август турците нападнали село Манастир. Сачанлийската команда изпратила Стоян Стайков и Недялко Комнев да вдигнат тревога в Сачанли и да отидат на помощ на Манастир. Когато те пристигнали там,

турците били заели Горна Дамладжа и се сражавали с манастирци. С хитрост орманлиите били принудени да отстъпят, а населението на Манастир успяло да избяга в Сачанли. Било решено, в случай на нападение на турците в Сачанли, манастирци да ги ударят в тил. На 22 август в селото пристигнал войводата Димитър Маджаров с 20 четници. Направил преглед на отбраната. По негово нареждане, считано от 22 август, никой нямал право да напусне селото. На 27 под командата на Димитър Славков група заминала на разузнаване към местността Адата. Започнала се престрелка, тъй като тя попаднала на засада с башибозуци. На 29 август била изпратена друга група отново на разузнаване по посока на Попов вир. Забелязвайки приижданието на турците към селото, 4 души под командването на Ташо Тодоров заели позиция на Калимеров харман. Турците започнали да напредват към селото. Тогава намиращите се на Калимеров връх и Попов вир сачанлийци открили огън срещу тях. Друга група пък се врязала между османлиите, всявайки паника в техните редици. Така турците били принудени да отстъпят. След разузнавателна акция се разбрало, че турците отново искат да настъпят и нападнат Сачанли. Разузнавателната група се разделила на две части и останала в тила на турците. След открита стрелба турците отново отстъпили.

В този момент единствено селата Сачанли и Манастир от цяла Западна Тракия не са завладяни и окупирани от Турция. Междувременно положението в Сачанли станало тежко. Нямало храна, настъпил глад. Намалели и боеприпасите. Тогава въпреки строгата забрана да не се напуща селото, две жени отишли да наберат грозде от Долните лозя. Те били заловени. Завели ги при турския предводител -Черкез Рашид. Те издали всичко - че отбраната не разполага с много оръжие, че в селото няма чети и български войводи, че хората гладуват. Това помогнало на турското нападение.

След подготовка, на 5 септември 1913 година, подредени в колони, турските части атакували Сачанли. Настъпвали откъм Исоката църква и откъм местността Чучура. Отбраната ги посрещнали със залпове. Сачанлийският пост при Гуджик чешма съобщава за настъплението. Предупре-

дено, населението е нащрек. Разбит бил постът при Исоката църква. Останалите от отбраната отстъпили до Пичева нива, където настъплението на турците е спряно. Към 3,30 часа сутринта на 5.IX.1913 година бил подаден сигнал за неудържимо положение. По уречена парола населението започнало да се изтегля от селото през източния му край. Вечерта пристигнали в село Доганхисар.

Когато последните сачанлийци напускали селото, виждали, как центърът му горял с буйни пламъци, а долната половина била вече изгоряла. При турското нападение селото било разрушено до основи. Камък върху камък не останал. Грозно стърчели само основите на църквата. Тези сачанлийци, които не могли да избягат и останали в селото, били избити.

Бежанците от село Сачанли престояли в Доганхисар два дни. Оттам заминали за Дедеагач. Там били настанени първоначално под паламудовите дървета. Скоро ги преместили в казармите.

И тук те разбрали, че ще бъдат предадени на турците. На 23.09.1913 година турската войска нахлула в казармите и подкарали бежанците като добитък към град Фере.

Войводата Димитър Маджаров тръгва с четата си в опит да освободи бежанците.

В местността "Армаган баир" се събрали бежанците. Тук те са нападнати от башибозуците, изпратените от майор Сюлейман Аскери - командир на националните сили на Западна Тракия. Дадена им била ясна заповед - да убиват, да посичат, да унищожат българите. Започнали масови кланета. Картината била ужасна, тъй като турците безмилостно избивали невинните хора. Затова мястото на погрома, долината в която са избити българските бежанци, е наречена "Долината на смъртта". В нея загинали повече от 800 българи, 300 от които са сачанлийци. Пленени са други 30.

Част от бежанците успели да избягат. От 25 до 28.IX.1913 г. войводата Димитър Маджаров и Руси Славов ги събрали в местността Курбалък. Двамата войводи решили да преведат бежанците в България по следния маршрут: връх Шапка по посока шосето Ивайловград, като на три км пре-

ди с. Попско да се отклонят през Чаталкая за с. Ятаджик (днешния град Маджарово), да преминат река Арда и да излязат на българската граница при село Оваджик (днешното село Горно поле). На 28.09 – вечерта, колоната тръгнала по маршрута. На 4 октомври, по обяд, слезли в котловината на Маджарово и започвали да преминават река Арда над дерето, идващо откъм Маджарово до сегашния мост над реката. И тогава отрядът на Илми бей застига и се размесва с бежанците. Започва да ги сече. Водите на реката стават червени от кръвта на избитите българи. По-късно очевидци говорели следното: "Реката протече кръв.".

Това била кръвта на 2000 българи посечени от турските ятагани. Турците стреляли по бежанците дори когато те преминали левия бряг на Арда на българска територия. На пътя останали 200 деца. Те били прибрани в една кошара в село Горно поле. Оттам идвали родителите им да си ги прибират. В България бежанците били настанени в Хасково и в Хасковска околията. Зачислени били на дажба до завръщането им в Турция.

Така през тези съдбоносни дни на 1913 година в посочените по-горе събития били избити общо 300 сачанлийци - близо 1/10 от жителите на селото.

И прави били думите на старите сачанлийци: "Няма къща, която да не е разплакана."

Това е историята на кървавия път, изминат от бежанците. С цената на река от кръв те идват от родината си - село Сачанли, в България. Идват за да спасят живота си. И остават в България. Известния български учен Люб. Милетич в историческия си труд за разорението на тракийските българи казва, че това, което са преживели те по своя ужас надминава дори най-ужасните масови избивания, на които българщината е била подлагана, в историческото Баташко клане.

ЗАВРЪЩАНЕ НА БЕЖАНЦИТЕ В ТРАКИЯ. НАПУСКАНЕ НА РОДНИЯ КРАЙ. СЪДБАТА НА ПОТОМЦИТЕ НА САЧАНЛИЙЦИ ДО ДНЕС

По силата на Букурещкия мирен договор от 10.VIII.1913 година и на Цариградския договор от 29.IX.1913 година българската територия на Западна Тракия била призната и бежанците се завърнали. Дошли сачанлийци в родното си село. Но от село Сачанли нищо не било останало. То било напълно изпепелено.

Населението му се било разпръснало из различните села на Гюмюрджина. И макар и заселили се в повече от 10 села, сачанлийци съхранили своите нрави, обичаите и традициите си.

По-късно обаче, по силата на договора в Севър от 1920 година, на договора от Сан Ремо от 1920 година и на договора от Лозана от 1922 година, Западна Тракия била отстъпена на Гърция. През месеците май - юни 1920 година била извършена и гръцката окупация. Отново земите на Западна Тракия попаднали под чужда власт - сега гръцката. Затова и много сачанлийци заедно със семействата си дошли в България. А тези, които останали по родните си места, били преследвани от гръцките власти под предлог за неподчиняване на новата власт. И логичен завършък на тяхната съдба било интернирането им на остров Крит.

След Ньойската конвенция "За взаимно доброволно изселване", на 1 март 1924 година е подписан протокола "Калфов-Политис". Той се отнася за т.н. "доброволно изселване". Предприетите по него мерки фактически принудили българите към изселване и напускане на територията на Западна Тракия. Сачанлийци започнали да се изселват в България - през Свиленград, или през прохода Маказа, северно от Гюмюрджина.

След това изселване сачанлийци се пръснали из цяла Южна България. Повечето по новите места пак се занимавали с животновъдство. Там те създали училища, повечето с прогимназии. След 09.09.1944 година те започнали масово

да се преселват в по-големите промишлени райони. Това станало най-вече през 50 години на **XX** век. В края на 1959 година новото разселване било завършено. Днес потомците на сачанлийци живеят в град Кърджали и в околните села, в село Книжовник, в селата на Стамболовска община, Крумовградска и в Харманлийска общини, в Елховско и Ямболско.

В Харманлийска община, по мои данни, днес живеят около 700 потомци на сачанлийци.

Днес, в началото на XXI век, потомците на сачанлийци участвуват активно и пълноценно в живота на България. Те успешно работят, за да направят страната ни нова, демократична и модерна европейска държава. В паметта си те дълбоко са скътали почитта си към дедите си.

На 07.09.2000 година в град Кърджали се състоя среща-събор на сачанлийци.

Присъствуваха повече от 1500 души от цяла България.

Какво по-голямо доказателство от това тяхно присъствие за днешното им самочувствие и гордост от принадлежността им към род и роден край.

За това, че съм тракиец и потомък на българи-сачанлийци благодаря и на моите дядо и баба Руса и Илия Белеви.

СВЕТИНЯТА НА КАЯДЖИК

Златко Попчев

Село Каяджик се е намирало в Западна Тракия, на 12 км южно от сегашната ни държавна граница с Гърция. Разположено бе на котловина в юго-източните поли на Източните Родопи. Създадено е през 1600 - 1620 г. от българи изселници, населявали странджанския край след бушувала там страшна епидемия.

В резултат на създадената политическа обстановка, настъпват непоносими условия на живот, съпроводени с жестокости и геноцид. Населението му е принудено през три основни етапа на изселване - 1878, 1913 и 1920 г. - да го напусне, оставяйки завинаги исконно българския край на Тракия, като се заселват в пределите на Майка България.

Непосредствено след Руско-Турската освободителна война, селяните са предупредени от руските войски – "Братушки, тук остава турско". Каяджаклии напускат селото си и се заселват основно в Карнобатския и Варненски край. В последствие част от тях се завръщат отново по домовете си в Каяджик.

Поради недалновидна политика на България, водена от Цар Фердинанд, страната ни е въвлечена на 16 юни 1913 г. в Междусъюзническа война, която довежда до национална катастрофа.

Съгласно Букурещкия мирен договор от 28 юли 1913 година България е лишена от освободените по време на Балканската война земи.

През юли 1913 г. редовна турска войска преминава границата Енос – Мидия и достига до Марица. Населението е подложено на жестокости и насилия, на огън и сеч, нечовешки условия на съществуване в собствения си дом, в собствената си родина. Отново напускане на бащиния дом. Заселванията са в Ивайловградско, Кърджалийско и Ямболско.

Кървавата буря над селото през лятото на 1913 г. отминава. За два месеца под турския ятаган падат повече от осемдесет каяджаклии. Жените и девойките са осквернени и обезчестени. Селото е ограбено и опожарено. Изгаря и тях-

ната православна черква "Св. Димитър".

Спасението за народа идва с българската реокупационна войска на 14 септ. 1913 г., когато тя влиза в селото.

Остава ужасът и омразата на каяджаклии към зверствата на турците и множеството напуснали завинаги селото.

За останалите в селото започва нов живот.

Ремонтират се изгорелите къщи и се построяват десетки нови къщи и нови дюкяни. От опита, който имат при построяването на католическата и православната черква и едно от най-големите училища в района с осем класни стаи, те решават да възстановят изгорялата черква. Със създадената организация, за неповече от година и половина, през 1915 г. черквата е готова.

За новопостроената черква нямат само камбана. Разбойници да влязат в село, пожар да стане, човек да умре – селяните нямат как да разберат. Години наред те чукат на едно клепало. Черковното настоятелство, ръководено от неговия председател - свещеника Бельо Пейков и членове: Христо Донсузов и Димитър Катърджиев, се заемат с организацията.

Пред олтара на черквата се събира много родолюбиво и патриотично настроено население. Те обмислят как да стане всичко това. Та нали това същото население е построило до сега толкова много за селото си?

Поп Бельо Пейков Белев

Решението е взето: "Да се съберат пари и материали и да се започне работа по отливането на камбаната на място. Ръководството да се осъществява от Църковното настоятелство с председател отец Бельо."

Отец Бельо и Димитър Катърджиев тръгват да търсят камбанолеяри. Те посещават селищата, където има новопостроени храмове. Така чрез питане достигат до София, където се срещат с двама братята майстори - Атанас и Стоян Алексови.

Пазарлъка е направен. Двамата братя приемат поканата и след сед-

мица са вече в Каяджик. Връщайки се в селото си, двамата каяджаклийски представители изграждат веднага комитет за събиране на мед, чугун и бронз, в количества определени от софийските майстори за изливане на 200-килограмова камбана и пари, необходими за изработката й.

Майсторите пристигат. Отведени са пред натрупаните на куп тави, тасове, сахани, котли и казани. След проверка на количеството материал, който е събран, те остават доволни, че всички техни изисквания са изпълнени.

Предадени са и хората, които да помагат на майсторите. Направени са калъпите. Запалват се пещите. Сплавта е разтопена. Започва изливането. Достига се до момента, когато майстор Стоян извиква: "Готово!"

На камбаната е написан надпис: "На храма "Св. в.м. Димитър" в с. Каяджик изля се камбана на 15 февруари 1918 г. от църк. настоятелство – председател Бельо Пейков, Димитър Катърджиев, Христо Донсузов.

Върху големия обръч на камбаната написали – "Михаил Димов /платил, за да сложат името му/, Власо Иванов Власов, заслужил тук, Манол Николаев – братя Атанас и Стоян Алексови, камбанолеяри от ст София."

Христо Донсузов

Димитър Катърджиев

Камбаната е поставена на новопостроената камбанария.

На ден Великден 1918 г., заедно с големия християнски празник, става и нейното освещаване.

Празник – голям празник за каяджаклии. Селото тържествува!

Така отново гласът на каяджийската православна църква с нова камбана започва да оглася беломорската равнина.

* * *

На 29 декември 1919 г. се разлепва по улиците на Гюмюрджина "Декрет № 1 на Междусъюзническото управление на Западна Тракия".

С промяната на режима в региона започва ново прегрупиране на народностите в Тракия. Голяма част от българския елемент се прехвърля в сегашните граници на България, а в Тракия започва нахлуването на гърци. Много естествено е да се очаква след цялата тази промяна засилване на гръцкия елемент в Тракия.

Самият генерал-губернатор следи отблизо настаняването на новодошлите гръцки бежанци и им оказва всички възможни улеснения.

Настаняването на тия "бежанци" става по предварително начертан план на действие, като целта е да се засили гръцкото влияние, предимно в Димотишко и Софлийско.

Процесът на "завръщането" на тъй наречените "гръцки бежанци" привършва до края на януари 1920 г.

Общо в Тракия след учредяването на новия междусъюзнически режим се заселват 20-30 хил. гърци, които никога не са обитавали региона.

През април 1920 г., в Сан Ремо, се провежда международна конференция, която решава Западна Тракия да се предаде в гръцки ръце. Над българското и турското население в областта надвисва заплаха, то да бъде унищожено или прогонено.

* * *

Настъпва най-хубавият месец на годината – май. Надвечер на 22 май 1920 г. село Каяджик е предупредено в срок от два дни да се изсели.

Училището се украсява с цветя два дни предварително преди празника на Св.св. Кирил и Методий. Всички ученици се събират в него и късно вечерта в 22 часа и 30 мин. на 23 май им се раздават ученическите свидетелства за завършването на учебната година.

Рано сутринта каяджаклии стават и започват да се готвят за път. Натоварват колите с най-необходимото – дрехи и храна. Интересна е сцената на сбогуване на един от видните общественици в селото със своя родния край. "Горите са листнали клони. Пролетникът люшка изкласени жита. Пилци пищят в горите. Пеперудите пърхат в шарените ливади.

Атанас Грахтев отива на голямата бащина нива. Изправя се като дъб. Очите му се наливат със сълзи. Разперва ръце, като да я прегърне цялата, че се рейна през изкласилото жито като пиян. Върви, върви и нищо не чува, нищо не вижда. Върви и сякаш е забравил света. Едрите класове удрят по гърдите му като морски вълни, а той върви, върви . . .".

Атанас Грахтев

Петър Ралев

На 24 май 1920 г. рано сутринта колоната напуска селото.

Преди тръгване, Атанас Грахтев, който е и касиер на черквата "Св. Димитър", донася черковната хазна и я слага пред селяните. Отчита се пред народа с 600 лева книжни пари и 18 килограма в каравелчета. След това поглежда към черквата и се прекръства. Погледът му не се отделя от камбанарията. Обръща се с нажалени очи към селяните и с треперещ глас плачейки казва: "Черквата и училището не могат да се вземат, но камбаната – можем! " Той заедно с Петър Ралев и Янаки Петров откачват камбаната. Натоварват я на една кола и потеглят след върволицата бежанци. Така камбаната на Каяджик става жив символ на единството и българщината на каяджаклии.

Керванът върви от село на село, от дол на дол, а с него и камбаната, натоварена като тежко ранен командир, като християнската съвест на българина.

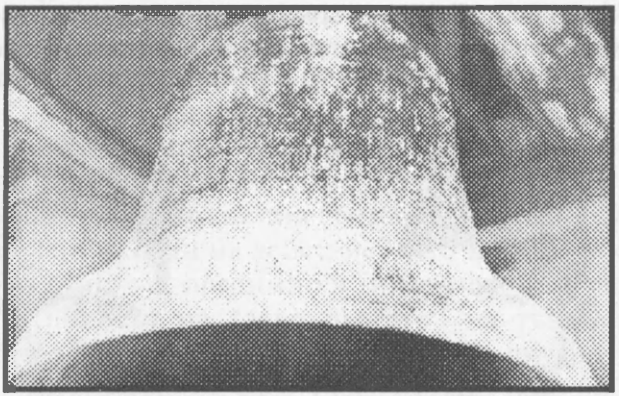

Камбаната на Каяджик

След около три часа колоната пристига в първото село на българска земя – Мандрица. Тук престояват около 20-25 дни, като намерението им е било да изчакат събитията и отново да се завърнат в Каяджик, както се е случвало при предните изселвания. Разбират, че условията не отговарят за това.

През това време има случаи, когато някой се връщат в родното си село, за да си вземат изоставената покъщнина.

Хората от с. Мандрица били добри и гостоприемни, но орната им земя била малко и не достигала само за тях, а от многото условия на бежанците е и това да имат земя за препитание. Това е причината те отново да тръгнат на север.

От с. Мандрица керванът тръгва и достига до с. Кобилино. Няколко семейства намират орната земя и остават там, а другите продължават.

Вървят хората денем и нощем. Върви и камбаната с тях. Тя с тях и те с нея. Достигат до брега на река Арда. Колоната спира, а мъжете тръгват в двете посоки, за да търсят удобен брод. Прегазват реката, но каруцата с камбаната закъсва. В стремежът да я извлекат от водата задното колело се счупва и камбаната пада във водата. С много усилия каяджаклии успяват да я изнесат до насрещния бряг. Още по-голяма е трудността само с подръчни средства, тъй като с други не разполагат, да я качат на друга каруца.

И това е преодоляно. Каруцата с камбаната е отново в ход. Достигнат до река Марица при Харманли. Тук намират една поляна и правят голям лагер като катунари. В средата на лагера е поставена камбаната. Те я пазят и тя ги пази.

Димитър Катържиев събира най-инициативните и авторитетни мъже, с които обсъжда на къде да продължат. Той предлага да се формират групи, които да разузнаят за удобно място за заселване, като тръгнат в четири направления - Кърджали, Хасково, Свиленград и Карнобат.

Групите са определени. Те са от по четири души. Един от водачите на група е и Д. Катърджиев. Предвижването на всяка група се осъществява с каруца. Преди тръгване те отидат при камбаната, където се молят да ги окриля Господ и да се завърнат с добра вест.

Всяка една от групите тръгва по своя маршрут. Влизат във всяко село - гледат, питат и разпитват.

След около седмица групите една след друга се завръщат. Всички каяджаклии се събират до каруцата с камбаната, за да разберат какво са свършили групите.

Вестите от групите, обходили районите до Свиленград, Кърджали и Хасково, са такива, че свободни села или място за всички каяджиклии в едно село не са намерили. В някои от селата те видели свои съселяни и от близките на Каяджик села, които са се изселили през предните етапи. Макар и с трудности, те изявяват желание да поемат в селото си, но по няколко семейства.

Радостната вест идва от карнобатската групата. В с. Аладагли /Венец/ те са намерили добри условия за заселване на каяджаклии.

Тази вест им вдъхва радост, сили и надежда за добро бъдеше.

Така кервана потегля за карнобатското село Венец.

Малки групички се насочват по другите три маршрута, където техните роднини и познати ги приютяват и им предлагат условия за живот.

Керванът пристига в с. Венец.

Разочарованието е голямо. До тяхното пристигане земята е продадена на други бежанци и за каяджаклии място там няма.

Пред тях още по-сериозно застава въпросът – "Накъде?"

Конкретно предложение те не могат да вземат, затова и решението на въпроса е да продължат от село на село, или както самите те казват "На където видят очите".

Поемат към Сунгурларе, където знаят, че има много бежанци, изселили се през 1878 г. Надеждата била в тях, че ще си спомнят своите изселнически неволи и ще им помогнат.

Около 10 юни те пристигат в Сунгурларе. Бившите каяджаклии, а сега стопани на Сунгурларе, ги посрещат топло като свои родни братя.

След известяването им, че с тях е камбаната на селото, всички бежанци, живеещи в Сунгурларе я ограждат.

А тя, камбаната, ги посреща горда, огряна от приветливите слънчевите лъчи. Всички сунгурларци се събират пред нея. Носят цветя и я окичват. Запалват свещичка и отронват сълзи за тяхното родно село пред символа на Каяджик.

Припомняйки си своето бежанско положение преди

години и виждайки своите съселяни пред тях в това окаяно състояние, решават да направят всичко възможно за тяхното устройване.

Всички бежанци устройват свой лагер южно от селото. За около десетина дни на поляната остава една малка част от бежанците. Всички други успяват да бъдат устроени в селото.

Използвайки свои близки, сунгурларци успяват да настанят и останалата малка група в съседните села – Балабанчево, Вълчин, Грозден, Славянци, Лозарево и други.

Голяма е радостта на сунгурларци от това, че камбаната на родното им село остава тук, при тях.

Камбаната е снета от каруцата.

Мисли се къде да бъде поставена.

Временно е решено да бъде изградена каменна площадка в двор в близост до площада на селото с врата към площада.

В неделя и на празник, площадката се оглася от звучния беломорски език на каяджаклии. Те отдават почит към своята светиня. На нея те се молят. Пред нея те запалват свещи. Чрез нея те говорят с Бога. Тя ги пренася мислено в родно им село Каяджик. Дава им сили и ги сплотява в това трудно за тях време. Тя е свидетелка и на два брака, станали пред нея.

През септември в Сунгурларе пристига делегация от трима представители на с. Бургуджикьой /Горно Александрово/ Сливенско. Те научили, че в селото има камбана, донесена от бежанци от Тракия, от родното им село.

Горноалександровци търсят представители на каяджаклии, за да им поставят въпроса за нейното закупуване.

На срещата се явява цялото село. Преговорите обаче водят Атанас Грахтев и Христо Донсузов.

От горноалександровци те научават, че в с. Горно Александрово се завършва строеж на нова черква. Престои откриването ѝ, но нямат камбана.

Каяджаклии отказват да я продадат, тъй като такава реликва свързана с тяхното незабравимо село, няма цена.

Тя е сърцето и душата им, а душа и сърце на родно село не се продава.

Тогава горноалександровци се замолват да им я дадат само за празника на откриването на черквата.

Каяджаклии си спомнят своите мъки, когато нямаха камбана и се съгласят. Трима от тях, като представители на каяджаклии, тръгват зад натоварената каруца с камбана като охрана.

Петковден е. Започва службата. Седемнадесет попа под ръководството на сливенския владика пеят в хор на това рядко виждано тържество.

В най-тържествения момент ека камбаната на Каяджик. Толкова време не издавала своя глас, камбаната пее и гласът й се понася по долини и гори. Хората онемяват.

Дошлите специално за откриването на църквата каяджаклии, за да чуят гласът на своята камбана, се чувстват, че израстват с педя над всички. Вълнението в техните души е неописуемо. Радостта им е съпроводена с много сълзи. Песента на камбаната е песента на село Каяджик - песента на мъката в душите по загубения роден край, песента на радостта, че живота отново продължава, че силният техен българския дух е победил.

След завършването на сбора, горноалександровци забравят уговорките с каяджаклии да върнат камбаната веднага след откриването на църквата. Това налага представителите на Каяджик да се срещнат с черковното настоятелство на новооткритата църква.

Преговорите провежда Атанас Грахтев. Накрая той се изправя пред тях и им казва на висок глас: "Аратлик, камбаната на Каяджик не е чан за овни. Тя е лята с пот и сълзи. Свалете я веднага!"

Камбаната е снета. Натоварена е от горноалександровци и предадена, както наподобява на каяджаклии в Сунгурларе, а те я посрещат, като най-скъпото нещо за тях. Снемат я от каруцата и отново я поставят на каменната площадка.

Така камбаната, с отсъствие повече от месец, е отново при своите стопани.

Пред нея отново се редят празници, а те през зимата не са малко.

Голяма част от устроилите се добре каяджаклии в Сунгурларе и други карнобатски села остават завинаги там, а другата през пролетта на 1921 г. тръгват отново по пътя на изселничеството на юг, посока - Ивайловград. Основната причина за това е любовта им към родния край или както самите те казват: "Метър да е, ама по-близо да е до Каяджик."

Отново награбват торбите и денковете. Изселването става по родове и близки семейства. Така за около една година повече от стотина семейства се заселват в Ивайловград и в близост до него.

През април на 1922 г. в Сунгурларе пристига представителна група на каяджаклии от Ивайловград в състав Христо Донсузов, Атанас Грахтев, Димитър Катържиев и Власаки Власов. Те се срещат със своите съселяни и им напомнят решението, което цялото село е взело, когато напускат Каяджик, а то е "Камбаната да остане там, където са се заселили най-много от тях."

Така мястото на камбаната е в Ивайловград.

След свалянето ѝ, каяджаклии от Сунгурларе натоварват камбаната на каруцата на Ангел Апостолов и той я закарва в Ивайловград.

Посрещането ѝ е неописуемо. Всички каяджаклии присъстват на това тържество, като я целуват като светиня. Предложението е тя да бъде поставена на голямата черква.

За не повече от седмица камбаната от с. Каяджик е поставена на черквата "Преображение Господне" в гр. Ивайловград. Клисар и тук става клисарят ѝ от черквата "Св. Димитър" в Каяджик Власаки Иванов Власов. Не напразно на камбаната при леенето е записано и неговото име с двете изключителни думи, характеризиращи неговата дейност, имащи и сега същото значение - "заслужил тук".

Така и днес камбаната на черквата "Преображение Господне" в гр.Ивайловград сутрин и вечер в 7 и 17 часа, както до 20 май 1920 г. в с. Каяджик, оглася Родопския край.

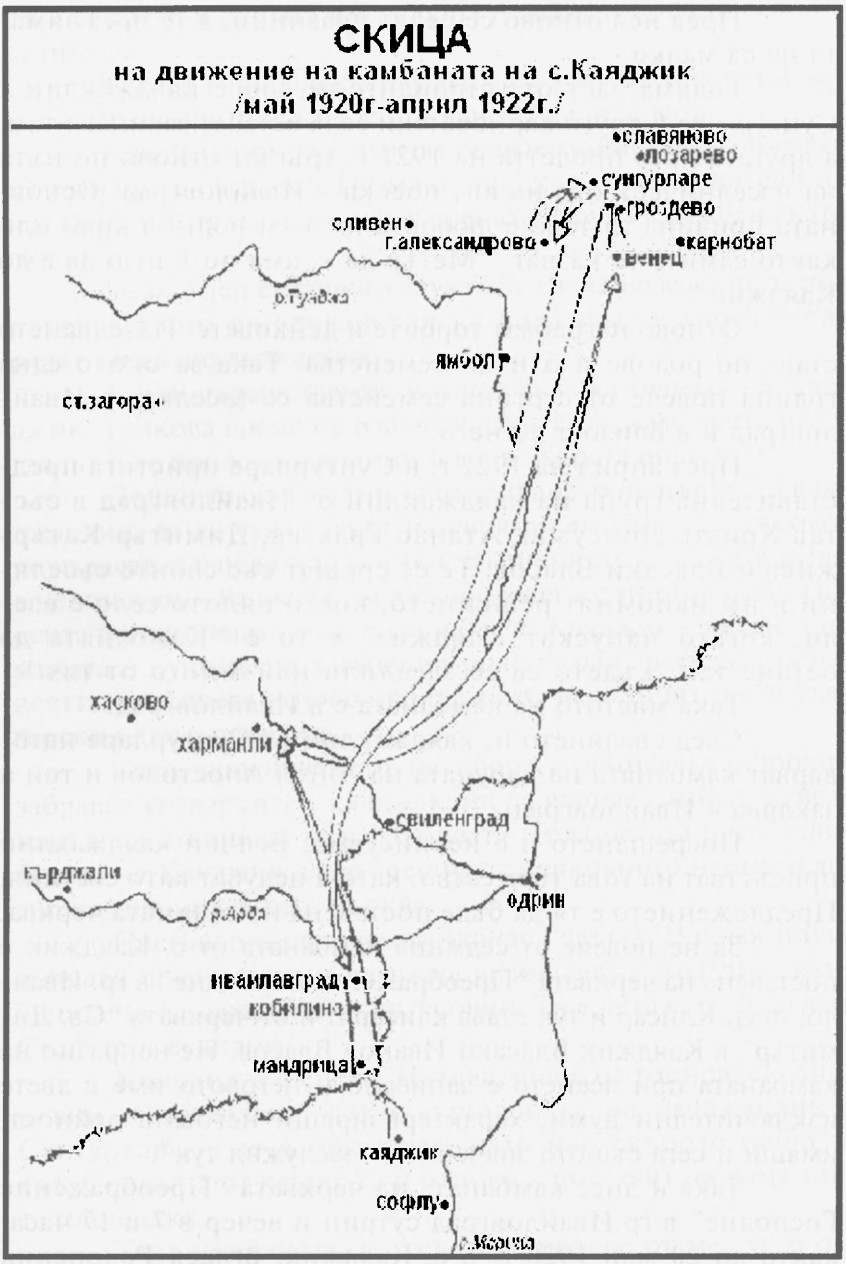

Скица на движението на камбаната на с. Каяджик

Тя е символ на непреклонната българщина, напомняща на поколенията как е запазен с много кръв и сълзи българския род и българската нация.

Екът й е сърцето и душата на родолюбивия и изстрадал български народ, прогонен варварски от бащин дом в исконно българските земи на Тракия.

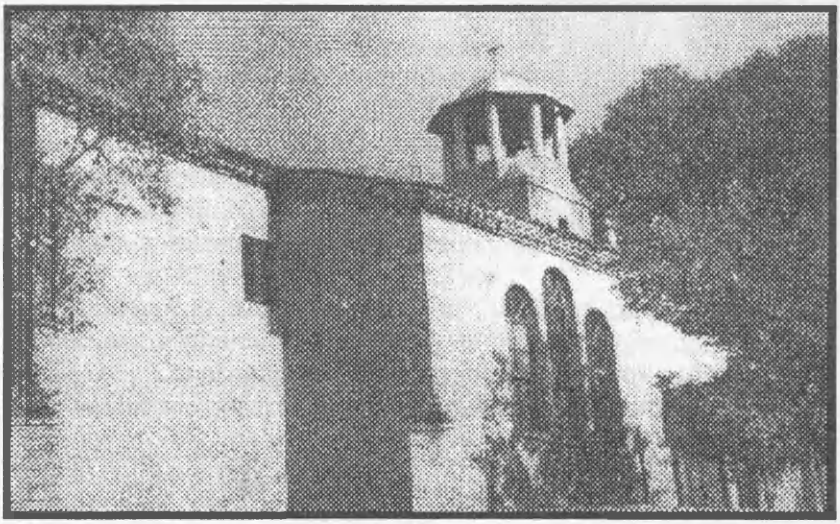

Черквата "Преображение Господне" в гр. Ивайловград

Библиография:

1. Списание "Родопи", кн. 1/1970 г., Атанас Вълчев, Тодор Пулев. Камбаната на Каяджик.
2. Спомени на Тодор Пулев.*
3. Спомени на Кръстю Каллисв.*
4. Спомени на Димитър Янаджиев.*
5. Спомени на Петър Дяков.*

* - Спомените са записани от автора и се съхраняват в личния му архив.

** - Илюстрациите са от личния архив на автора.

Ивайло Балабанов

С ТРАКИЯ В ДУШАТА И В СЪРЦЕТО

Името на поета Ивайло Балабанов е отдавна известно не само сред многобройните любители на изящното слово, но и на широката културна общественост в България.

Той е роден на 28 август 1945 година в село Хухла, Ивайловградско. Гимназия завършва в Ивайловград, след което започва неговата пъстра биография като строителен работник в МК „Кремиковци", язовир „Ивайловград" и в „Пътни строежи"; като журналист в Хасково и редактор в литературния алманах „Юг"; като сътрудник на редица печатни издания. От почти двадесет години вече живее в Свиленград, където отбеляза върхови творчески постижения.

С особен интерес бяха посрещнати неговите стихосбирки „Да се загледаш във звезда", „Окова за щурец", „Религия" и „Тракийски реквием", а за двутомника „Песни за старо вино", който излезе от печат през 2005 година, получи наградата на Съюза на българските писатели. Към нея, през 2005 година, се прибави и хасковската награда на името на книгоиздателя Александър Паскалев.

Можем да твърдим с пълно право, че поезията на Ивайло Балабанов черпи могъщи сокове от изконната българска съдба и най-вече от съдбата на Тракия, която - по обясними причини - е предимно трагична. Този пиетет блика и от сценариите, които той написа за вълнуващите възпоменателни събори на тракийските бежанци и техните потомци в Ивайловград и село Аврен, на Илиева нива и в град Маджарово. За цялостния му духовен принос към родния край Ивайло Балабанов беше удостоен последователно със званието почетен гражданин на Ивайловград и Свиленград и с почетния знак на град Маджарово.

Като оценява по достойнство непреходната значимост на четирите сценария редакционната колегия на „Сборник Тракия" ги предоставя на вниманието на нашите читатели.

СКАЗАНИЯ ЗА ВРЕМЕТО СЛЕД НАС

поетично-театрална композиция

Авансцена. Знак за автобусна спирка. Пейка. Завесата е спусната. Шум от приближаваш автобус.

ПЪРВОТО МОМЧЕ. *Притичва запъхтяно през салона и се качва на авансцената. Поглежда часовника си. От другата страна на авансцената излиза ВТОРОТО МОМЧЕ с куфар в ръка. Става ясно, че той току-що е слязъл от автобуса. Двамата мълчаливо се прегръщат.*

Първото момче:
Здравей, приятелю! Добре дошъл! *(театрално)*
Ивайловград разтваря свойте порти,
за да посрещне своя гурбетчия.

Второто момче:
И той се върна. Подир две години
митарстване в Европа и Америка –
отново съм във своя роден край.
О, Господи, какъв прекрасен въздух!
Ухае ми на сок от дива круша!
(Оставя куфара си на пейката.)

Първото момче: *(иронично)*
Така е, ама май, че друго няма
освен – ей този въздух див и чист,
ухаещ, както ти се изрази,
на диви круши, риган и смокини

Второто момче:
Не! Има нещо друго, ала трябва
да се погледне през сълза. Тогава
в сълзата истината засиява

Първото момче:
Добре, добре. Съгласен съм, поете.
Поет потегли, пак поет се връщаш.
Но аз понеже съм си прагматичен,
ще те попитам право във очите:

Кажи какво ми носиш от чужбина?
Подай си куфара. Защо е лек?
Второто момче:
Не, тежък е. Ще разбереш това.
Първото момче: *(Отваря куфара.)*
Но той е празен... Хей, една тетрадка
ли носиш от Америка, кажи? *(Чете заглавието.)*
Сказания за времето след нас...
Какво е туй! Навярно личен дневник,
албум за носталгични настроения,
чужбински вопли, проповед и притча
или трактат за родната история?
Второто момче:
Това са записки на моите видения.
Когато над Америка изгряваше
прастарата езическа луна,
душата ми неволно се отправяше
на път през осветените пространства
към моя мил и бял Ивайловград...
Във тези лунни нощи аз усетих
една горчива нужда да прогледна
във времето, което е назад.
Първото момче: *(Грабва тетрадката. Чете.)*
Аз исках да намеря своя корен.
Да зная отвъде съм и кога
се появих на този свят и още –
да осъзная себе си, да видя
огнището на своя първи род,
разпалено във древната земя
между реките Арда и Армира
и да си взема въгленче от него...
Второто момче:
Тъй седем лунни нощи, нощ след нощ,
аз търсих свойта истина за мен,
за тебе и Ивайловград, за всички,
но спирах все пред някаква стена
от тежка и безмълвна тъмнина.
Обърнех ли очите си назад,

аз виждах само тази тъмнина.
(Осветлението изгасва.)

Докато най-подир пред моя взор
изгря завеса – тънка и прозрачна
(Завесата на сцената се отваря. Виждаме СТЕНАТА НА СЕНКИТЕ. Прожекторът осветява само ТАЗИ тюлена завеса, а върху нея се проектират с прожектор отзад сенките на момичетата.)
Но там съзирах само бледи сенкиЫ
дошли от мойте древни времена.
Аз виках с глас към бездните на времето.
Аз молих на колене, призовавах
Тях – древните пазителки на огъня,
да се явят пред моите очи.

Аз исках да открия своя корен
и любовта, който ме пренесе
във нежните си майчински ръце
до този ден, до моя град, до тука...

О, времена, неосветени, глухи,
нима сте само мрак и руини?
Пратете ми светлик и знак, и образ...
Тогава времената се разтвориха
и през завесата, която ни разделяше
се появи една жена.

(Появява се първото момиче – Условно я наричаме ТРАКИЙКАТА.)
Тя слиза по стълбите на параклиса от Стената на сенките.)
Второто момче:
Коя си ти? Видение от плът и дух? Кажи ми.
Тракийката:
Първата жена на твоя род – това съм аз...
Аз съм видяла първата зора на твойто племе.
И първият живот на твойте прадеди...
Виж тези древни ръкописни свитъци,

разхвърляни по стъпалата стари,
които водят в Царството на сенките.

В тях е разбърканата памет на народите
за времето, което е след нас,
за общото световно минало...
В един от тях е първото сказание
за твоя род – Тракийското сказание...
(Навежда се. Взема един от свитъците, разхвърляни по стъпалата. Отвързва панделката му. Чете.)
Земята на която си роден,
която е разтворила утробата си плодородна,
за да даде на твоя род и твоето градче
дърво и камък за градеж на къщи,
която е наливала със сила
пшеничните зърна на хляба твой
и палавият гроздов сок за виното
на твойте прадеди – се казва Тракия...
В четвърти век широкото поле,
което почва от градчето твое
се казваше Ардийското поле
и още – Кампус Ардиенсис...
През него бели, бързи, благозвучни
се носеха водите на Артеск –
това е първото название на твойта днешна Арда.
По-късно я нарекоха Артакос
и туй навява асонантен смисъл
за името на стария Ортакьой,
ала това е вече друг въпрос...
Та в пролома на Арда, край Славеево,
там дето свършват днешните земи
на белокаменното село Хухла
стои голяма каменна грамада.
Навярно тя е вдигната от Дарий -
небеизвестният персийски цар,
в година 519-а преди Христа.
Той тръгва със войските си от древна Персия,
за да прибави към земите на свойто царство

част от земята на Европа.
Пресича Босфора с огромна сухопътна армия
и шест стотици кораби,
и преминава във земята на одрисите.
Одрисите са твойте прадеди.
При втория си поход той достига
до днешните земи на твоя край,
минава Арда и издига каменна грамада.
Този персийски цар е имал навик,
щом прекоси река – да струпва каменна грамада.
За похода му в твоите земи говори Херодот –
бащата на историята и Хезиод,
а тази стара каменна грамада
е знак, че твоят днешен край
е вписан във античната история
ведно с Елада, Персия и Илион,
която още се нарича Троя...
Спомни си Резос. Той е цар на племето одриси -
на твойте тракийски прадеди.
Самият Омир го възпява в битката при Троя.

Второто момче:

А други древни знаци има ли, кажи ми?

Тракийката:

Да. Родос – твойта планина – Родопите.
Тракийските велможи търсеха добро отвъдно място,
което да ги съюзи с космическата вечност.
Задгробните покои на живота си
те построиха тук, далеч от равнината,
кръстосана от пътища и друми,
населена с гълчава простосмъртна
и миризми от повседневен бит.
Един от тях избра достойно място
за свойта гробница край днешното селце Свирачи.
Така самото място се превърна във свещено,
а планината придоби безсмъртие...
Тракийците желаеха живот подир смъртта,
но живия живот в онези времена
не беше аскетичен и тъжовен.

Спомни си аленият летен вкус на гроздето,
което първо зрее по земята твоя
нарича се памид. Тракийски сорт е той,
а неговата сила е създавала разгулни пиршества.
В онуй далечно време твойте прадеди - тракийците
познаваха и друго питие –
по-силно от червеното тракийско вино.

Второто момче:
Какво е то?

Тракийката:
Уискито.
Те го създаваха от ечемик, наложен в делви,
и го наричаха брютон. Тъй с пълни чаши
минаваха античните им нощи,
изпълнени с веселие и музика...
(На това място, ако има възможност – изпълнение на оркестър или на индивидуален инструменталист от града или подходяща хорова песен от "Незабравка" или друг състав. През това време Тракийката седи на едно от стъпалата и слуша. Ако няма оркестър или изпълнител – продължава нататък.)

Така завършва първото сказание
за твоя род и за Ивайловград...
Аз се завръщам в Царството на мъртвите
и ще оставя този свитък стар
на мястото му, както подобава.
А ти помни добре каквото чу
от първия си родов летопис.
(Връща се, оставя свитъка на стъпалата и изчезва зад Стената на сенките. Прожекторът върху Стената на сенките угасва.)

Първото момче:
Е, и какво излиза? Значи тук –
по тази равнина, по тези хълмове
е имало живот в антично време.
Земята на отците ми била
преброждана от тях, от тях орана,

засявана със жито и лозя...
Звънтяли чаши, ляло се е вино
любовен шепот е изпълвал мрака...
С две прости думички – живот. Добре.
А подир тях? Какво се случи после?
Какво се случи следващата нощ?

Второто момче:

Седни встрани, приятелю, и слушай.
На следващата нощ от Царството на сенките
излезе втората жена...

(Прожекторът отново осветява Стената на сенките.
По стъпалата слиза второто момиче.
Условно ще я наречем Римлянката.
Тя взема един от ръкописните свитъци по стъпалата.)

Римлянката:

Повикана от тебе тази нощ
дойдох от мрачната далечина на времето
и ти донесох второто сказание...
Защото аз съм втората жена
от твоята история антична.
Аз бдях край огъня на твоя род,
когато император Клавдий покори,
в лето господне 47-мо след Христа,
красивата и непокорна Тракия
и тя под скиптъра му се превърна
в провинция на Римската империя...
Сказанието ми за твоя край
е свързано с една красива вила
край древната река Армира. Тук,
във втори век подир Христа дойдоха
изкусни майстори и архитекти
от цялата империя, простряна
от Рим до Индия. Те ден след ден
издигаха от многоцветен камък
и мрамор бял една прекрасна сграда...
За нейните мозайки да ти кажа –

те бяха като шарени поляни.
Във тях цъфтеше аленатa мащерка,
с която са обсипани поляните
на твоя край в началото на юни;
гранитни незабравки и кокичета
от мрамор бял; лилави теменуги
дъги и орнаменти, оцветени
с карминената багра на къпините...
Седемдесет и седем земни цвята
в седемдесет и седем наредени
в строг смислов ред езически мотиви
и линии, сияеха в мозайката.
Направа хем човешка, хем Божествена.
Защото сляпата природа кърми
безбройни цветове, но не нарежда
цвят подир цвят във линии и форми...
Това единствено човекът може.
И точно туй навярно го сродява
със Бог... И Господ Бог е в него,
когато той вглъбен и всеотдаен
създава тихо своето изкуство.
Това е смисълът му на земята.
Изкуството — това е дело Божие.
О, в колко дивни нощи тук звучеше
прекрасна музика и шумоляха
копринени хитони. Пиршествата
бушуваха до третите петли...
Не помня точно датата, когато
тази прекрасна вила лумна в пламъци,
а после вятърът и дъждовете
я скриха от очите на света...
Навярно е било в четвърти век,
когато разбунтуваните готи
разбиха императора Валент
край белия Адрианопол, дето
се сбират Тонзос, Хебър и Артеск...
Но тази римска вила приобщава
градчето ти към славата и блясъка

на римската империя. Доказва,
че древната земя на твоя край
не е била античен пущинак,
а капка от световната история...
Разказах ти това, което знам
и се завръщам в Царството на сенките.
(Връща се, оставя свитъка със сказанието върху стъпалата и изчезва зад тюлената завеса. Веднага след нея по стъпалата слиза другото момиче и взема своя ръкописен свитък.)

Условно ще я наречем **Славянката.**

Славянката:
Аз идвам неповикана, защото
съм част от теб, от миналото твое,
а знаците на мойто земно време,
оставени по твоята земя,
са от въздушна плът – не са от камък,
а от славянски думи. Чуй добре:
Когато кажеш думичката "Лютица" –
помни, че тази дума е славянска.
Това е доказателство, че тук
са минали славяните, поели
през свойто европейско разселение
към южните предели на Европа.
Една славянка нежна, русокоса
е кръстила земята край Армира
и тя петнайсет века се нарича
със своето славянско име – Лютица.
Аз ти донесох още триста думи,
пренесох ги през Хемус и Марица
и тяхната словесна кръв се сля
завинаги със твойта днешна реч.
Аз я дарих със топли звуци, дето
живеят само в тъмните усои
на окарината или трептят
по сребърните струни на цигулката
като прашинки златоносен пясък...

Тъй думите на твойте прадеди
се украсиха с мекота и цвят.
Защото думите си имат също
и цвят и сила, собствен вкус и мирис –
една почти биологична плът...
И днес, когато чуеш дума българска,
е все едно, че виждаш как едно
момиче със червени устни хрупва
в устата си зърно от зрял памид...
Със свойте триста думи, без да знам,
аз съм донесла друга своя дума,
която стана име и название
на село Хухла. Тази дума "Хухла"
дочувах във земите на Словакия,
в Украйна и във Чехия. Дори
една красива местност днес край Прага,
до хиподрума й, - се казва Хухла.
В Украйна тази дума е отдавна
в широка диалектна употреба.
Така пренасяна през вековете
тя преминава в Тракия. Със нея
до днес наричат онзи горски рид
край Харманли, протегнат от Родопите
до Хебър... Географските названия
са променливи. Думичката Хухла е
жива от петнадесетте столетия...
Това намерих в моето сказание
за твоя род. Пристигнах неповикана
за да ти кажа туй, което знам...
(Връща се, оставя свитъка на стъпалата и се скрива зад тюлената завеса. Прожекторът върху тюлената завеса изгасва.)

Първото момче:
(Взема тетрадката от пейката, отваря я.)
Записал ли си всичко туй, което
видях и чух дотука?

Второто момче:
Да, приятелю.

И този дневник продължава още
в останалите мои лунни нощи.
Първото момче:
С прабългарите, Аспарух и Онгъла?

Второто момче:
Не, по-подир. Два века подир тях -
след Аспарух, и подир богоравния
кръстител цар Борис, след Страшний Крум,
когато Симеон Велики тръгна
към царствения град Константинопол.....
Разбрах го от четвъртото сказание.
(Прожекторът осветява тюлената завеса. Излиза четвъртата жена, условно ще я наречем ***Прабългарката,*** *взема свитъка, чете.)*

ЧЕТВЪРТАТА ЖЕНА
В година деветстотин двадесет и трета
за първи път земята тилилейска,
сред Арда и Армира, стана българска...
В един прекрасен Божи ден край Лютица
дойдоха много хора. Между тях –
зидари златоръки и резбари,
каменоделци сръчни, дето знаят
да ваят камък, и зографи сръчни...
(Излизат група мъже, слизат на сцената и монтират кръста и камбаната, както е по приложения сценичен проект. Така досегашният декор се превръща във фасада на църква, а стъпалата стават стъпала към храма. Групата мъже се оттегля.)

Навред звънеше българското слово,
а нощните огньове осветяваха
смълчаните баири на Родопите.
Тогава планината се разтвори,
и даде щедро камък – бял и здрав,
за църквите на Лютица, и още –
за дългите й крепостни стени.

Езическият въздух се отдръпна.
В небето като ангелски въздишки
заплуваха тамяновите облачета.
От свещите избликна светлина –
благоговейно освети олтара,
иконостаса сребърен, иконата
на Пресветата Дева Богородица,
разпятието на Иисус Христос
и се събра със светлината земна
на слънцето, на всички бъдни изгреви
във небесата сини на България...
Тогава във небето се яви
хор ангелски и освети земята
на твоя роден край с небесни химни.
И зазвъняха белите камбани
на Лютица със православен звън.
В ден празничен, в неделя благовейна,
над хълмовете с дълъг конски гръб,
над равнината ширна до Димотика
и Одрин, и надолу – чак до Енос -
се носеха божествените звуци
на този бял църковен звън. Летяха
звънливите въздушни молекули
по-леки от крило на пеперуда –
пречистваха небето и душата
и възвестяваха, че тук, във Лютица,
е вече Българско, че Богородица
е взела под закрилата си свята
благословената земя на Тракия
и този край и всяко бъдно селище,
което ще се появи. Амин!
Звъняха дълго белите камбани
на Лютица. Камбаните ридаеха
когато твоят втори цар Борис
бе унизяван във Константинопол;
когато слънчевата светлина
изчезна от очите на България
след оня кървав бой с Василий Втори,

наречен още Българоубиец;
когато ослепените войници
на Самуил се връщаха разбити...
Камбаните на Лютица звъняха -
от бяла радост пееше метала,
когато търновските двама братя
Асен и Петър със бунтовна сила
си върнаха престола и короната
и Второ Царство Българско настана.
Камбаните на Лютица звъняха,
когато царственият Калоян
спря за нощува в крепостта, преди
да тръгне в боя при Адрианопол,
където да пресрещне Балдуин...
Камбаните на Лютица звъняха
след битката победна при Клокотница...
Аз помня само този звън... Нататък
над Лютица се спусна тъмнина,
земята се изпълни със ридания,
със черни дрехи и печални песни...
(Веднага след последните й реплики по стъпалата на храма на сцената влиза хор, групата "Незабравка" или друга певческа формация. Жените са облечени в черно и носят свещи. Изпълняват "Откога се, мила моя майно ле, зора зазорила".)

Първото момче: *(Отново взема тетрадката. Чете.)*
В нощта, подир четвъртото видение,
аз се опитах да прогледна сам
във времето, когато полумесецът
смени луната във небето родно?
Второто момче:
Какво ли знаех аз за своя град,
за своя род и своето огнище
през дългите години на робията?
Не знаех нищо. Трябваше ми някой,
видял с очите си какво е станало
във моя роден край в онези тъмни,
неосветени робски векове...

И в мойта пета лунна нощ пред мене
застана петата жена от моя род...
ПЕТАТА ЖЕНА. *(Слиза по стълбите, взема ръкописа. Чете.)*
В хиляда триста четиридесет и пета
година след Христа се появи
един закрилник в планината твоя.
Дружините му всяваха кураж
на бедните планинци от Родопите
и твоя роден край... Момчил юнак
застана като бор срещу лавина,
като трева пред буря гороломна.
Но скоро, в битката при Перитор,
загина храбрият Момчил. А после
пълчищата Османови потеглиха
към Одрин през Ардийското поле.
И Вълкашин и Углеша загинаха
при Чирмен – двадесет и пет години
преди да падне столицата Търново,
а над България да падне мрак...
От тук нататък всичко тъне в мрак
чак до шестнайсти век. Тук виждам аз
три имена: Сив кладенец и още
Камилски дол и село Горноселци.
В хиляда петстотин седемдесет и втора
година тези български селца
мъждукаха – самотни и печални,
като свещици, оцелели в бурята,
бушуваща над клетница България.
Един век след това се вижда името
Ортакьой. Пътешественикът Пол Люка
го споменава в своя летопис
и хвали виното му. В черен мрак
потъва Лютица... Не е известно
кога и кой нахлува в крепостта
и с меч и огън я унищожава...
Последните известия за Лютица
са от 1342-ра.

Самият император Кантакузин,
чиято столица тогава е Димотика,
разказва, че войските му достигат
до крепостта. След туй отново тя
се споменава във един берат –
берата на султан Селим, във края
на осемнайсти век. Тогава
епархията се премества във Ортакьой.
А после виждам дългите трагични
кервани, тръгнали към Мала Азия.
От Покрован, Камилски дол и Горноселци,
във Мала Азия по турско време,
стотици хора тръгнаха да търсят
един живот – по-сигурен от този
в Ивайловградската покрайнина...
Животът тука бе лишен от бъдеще.
Грабежите, гяурската съдба,
гладът и недоимъкът ги караха
да се сбогуват с родните места.....
За да се върнат тук, обратно пак,
когато русите минават Тракия
във своя светъл марш към Сан Стефано...
Те се заселиха в селата твои –
в Костилково, във Лъджа, Железаре,
във Пелевун, Свирачи и Орешино...
Това огромно преселение от Мала Азия
към родния Ивайловградски край
завърши чак в 1914-а
година. А след договора в Ньой
от Тракия към нашите села
нахлу вълната скръбна и печална
на тъжните тракийски бежанци.
Тя стихна чак в 1927-а
година с договора от Ангора.
Тогава в твоя край се появи
най-новото селце. Наричат го Ламбух.
Годината е 1920-та.
Години, векове от скръбен мрак...

Но в мрака трепват мънички искрици
и, както във мъгливо зимно утро
се зазорява плахо, тъй и тук
в селата между Арда и Армира,
във бялото градче Ивайловград,
се появяват признаците първи
на бъдещото време. Виждам как
в Ивайловград се вдига бяла църква -
"Свето Преображение Господне"
в самия край на осемнайсти век
и пет години след това дочувам
камбанен звън от с. Долно Луково.
А после този звън се разшири
към Мандрица, към Лъджа и Гугутка,
Камилски дол, Свирачи, Покрован
и 20 Божи храма огласиха
с камбаните си хълмове и ниви,
и чистото небе на твоя край...
След туй започна другата борба -
какъв да е народностния дух
на църквите и на какъв език
да се изрича Божието слово.
Това бе истинска духовна драма,
която стихна подир сто и осем
години – след Балканската война.
В Драбишна и във Хухла се бунтуват,
във Одринци не щат да слушат псалми
на гръцки, а на български език...
Самият Екзарх Йосиф посети
Ивайловград, а Покрован намери
утеха в католическата църква...
Зори зората българска. Гори
със нова любородна светлина.
Тя пламна в Хухла и Ивайловград,
в хиляда осемстотин петдесет и седма,
за първи път духът
на двамата славянски братя слезе
във техните училища... Така

година след година, ден след ден,
искрите се рояха и възнасяха
навред във тъмнината тилилейска
на дългата и черна робска нощ...
А после виждам генерал Черевин
как преминава зимните Родопи
и влиза във Ивайловград. Това е
през ледения месец януари,
хиляда осемстотин седемдесет и осма.
След туй е битката при Черни рид?
Тук Петко Воевода
пресрещна англичанина Сен Клер.
Сен Клер, събрал огромна сган башибозук,
от турските села във планината,
бе тръгнал да удари руските войски във гръб...
Огромна сган!... Но Петко Воевода
с едно оръдие и чета руси
успя да върне тази сган обратно,
а този славен Черни рид остана
във паметта на твоя роден край
завинаги със славата на Шипка...
Каква бе тази участ и съдба?
След Сан Стефано твоя край остана
отново в отоманските предели.
И още тридесет и пет години
надеждата ти българска вървеше
по пътищата страшни, осветени
от младата и ясна месечина
на най-тракийския поет – на Яни
Попов. Да чуем тази песен.
(Излиза отново "Незабравка".
Жената се скрива зад Стената на сенките.)
Второто момче: *(Взема тетрадката. Чете.)*
Това, което знаем за живота си,
не е достатъчно. Съвсем не е достатъчно...
Във тези бели нощи над Америка
душата ми разбираше, че има
и друга сила, за да оцелеем

през вековете и да се опазим
като народ и край – със свой език,
със свои обичаи, свои песни
и дрехи, и със свой народен дух...
Това е генетичната ни тайна,
която се пренася с любовта,
във сватбите, в зачеването наше,
във раждането и в кърмата майчина.
Това е генетичната ни тайна
и тя е всъщност вярната причина
пак да потърся старите сказания
за моя род. Във мойта шеста нощ
пред мен застана шестата жена.
(Условно ще я наречем Майката.)

ШЕСТАТА ЖЕНА

Не можеш ли да победиш жената
със роза – не опитвай с ятаган.
Това е мъдрост стара и позната,
записана в свещения коран.
Но конниците черни на пророка
дойдоха с кръв по своите ръце
и първата робиня на Европа
отвлякоха от моето селце.
"Насила хубост никога не става" –
потъна в Арда ясният й вик.
Тези предсмъртни думи те тогава
преведоха на своя си език,
но мъдростта при мъдрите отива.
Насилниците кой ще обвини?
И се понесе ордата им дива
на лов за бели български жени.
Не ги възпряха ни Отца и Сина,
ни Богородица пред своя храм.
Под кървавата турска месечина
ридаеха сестрите на Шишман.
Завързани за кално конско стреме
те грачеха злочести и без ум;

те плачеха в конаци и хареми,
но ношем тайно търсеха зокум –
помятаха, а свойта хубост вакла
захвърляха в морета и реки
от черните скали на Калиакра,
от още триста Момини скали.
Една от тях не падна пред Пророка,
годежен пръстен с турчин не смени...
Пет века продължаваше - жестока,
най-страшната от всичките войни.
Най-величавата война, в която
вояваха кинжала и честта,
насилието срещу красотата,
а простотията със мъдростта.
Война! Велика женска епопея,
която имаше жесток закон,
че който падне победен във нея
дължи на победителя поклон.
Насилниците черни на Пророка
не бяха сваляли чалма и фес
пред ни една светица на Европа,
пред женска сила и пред женска чест.
Но слисаният свят видя и помни,
че конят на пророка Мохамед
се спъна във Герганините стомни,
в бакърите й от червена мед;
че гордият посланик на султана
край Бисер сведе победен байрак
и паднал във нозете на Гергана
поклон й стори! До земята чак...

Второто момче:
Поклон пред твоя дух жена свещена!

МАЙКАТА:
Не ми е нужна слава и поклон.
На този Божи свят не съм родена
да нося знаме и да яздя кон;

да плача вечно на една Голгота,
да нося жребий тежък и суров.
Родена съм да продължа живота
защото мойто име е любов.
О, как не ми е нужна тази слава
и този героичен ореол?
Аз исках участ друга – не такава,
аз исках просто обич, хляб и сол
и орисия – майчина и сладка:
да бдя над дом и челяд с поглед тих.
Но... първа сложих черната забрадка
и после... никога не я свалих...
О, не. Не ме сравнявайте с Гергана.
Гергана ми е първата сестра,
ала не носи мойта страшна рана,
тракийската ми участ и съдба...
Тя има дом и либе, и градина,
където всичко със любов расте,
обаче никога не е била робиня
и майка на погинало дете.
А аз си имам нива – черна нива –
Илиева и – спомен недоклан...
Тук турски нож със сила нечестива
направи от децата му курбан.
Не, аз не съм светица и в небето
не ме търсете... Бог ми позволи
да си остана вечно тук, където
най-много и най-страшно ме боли.
Затуй се връщам там, край мойта нива
пожъната от турски ятаган,
където сган със ярост нечестива
направи от децата ми курбан...
(Шестата жена се връща, оставя ръкописния свитък и се скрива зад стената на сенките).

Първото момче:
Каква история! Каква трагедия!
Тя може да се нарисува само

с перо и въглен потопени в кръв...
Печален край! Белязан със чернилото
на всички български беди.

Второто момче:
О, не, приятелю! Ако бедите български
са сто – на моя край са сто и две.
Защото тридесет и пет години
преди над Търново да светне ятагана,
османовите орди вече шетаха
със меч и огън в моя роден край.
Опожариха Лютица и първите
робини на Европа те отвлякоха
от белите ортакьойски села...
След Сан Стефано мракът се завърна
и тридесет и пет години още
наместо бяла българска луна
над моя край мъждеше полумесецът...
Трагедията свърши през септември
с голямото тракийско разорение,
със страшното, зловещо заколение
във най-многострадалната околия
на царството... Печален роден край!

Първото момче:
(Чете от тетрадката:)
Ивайловградските села горяха
и пламъци зловещи осветиха
Камилски дол и Покрован, и Хухла,
Гугутка, Горноселци, Горно Луково
и Долно Луково, Сив кладенец, Драбишна...
Това разбрах от седмото сказание...
Аз го нарекох Черното сказание.

(От стената на сенките излиза седмата жена,
взема ръкопис, който е написан на черна хартия,
удря камбаната и изтръгна от нея дълъг горестен звън).

Знае ли някой, чул ли е някой
за черният огън край град Ортакьой?
Гори, гори черен огън
от бяла Арда до бяла Армира,
от бяла Армира до Бяла река...
В черният огън – девет села.
Над девет села – черна мъгла.
Девет села с черни камбани;
девет села с мъже закани;
девет села с бели жени...
Девет села без бели дни...

(От стената на сенките слизат шестте жени и група мъже в черни дрехи. От тук нататък те пресъздават театрално текста с помощта на подходящи звукови и светлинни ефекти).
Гори, гори черен огън.
Черен огън под черни звезди,
в девет села – девет черни луни,
а под луните – бели жени –
клетници клети без ум и чест.
Гълъби бели в черен кафез.
Кълнат, ридаят, падат и тичат
през черен огън, страшно приличат
на шепа подгонени бели светулки.
Млади моми и млади булки –
уплашен алай от бяла мряна
В мрежа от бряг до бряг простряна...
Черна зурна на хоро свири,
черно звънят бели синджири –
бели синджири в черни ръце...
Черни сълзи по бяло лице...
Хвърком хвръкнете, гълъби бели,
от черен ужас и страх полудели...
Глутница вълци по сърнени дири...
Черно звънят бели синджири –
Бели синджири за бели китки,
бели синджири за черни плитки...

Хфърком хвръкнете, гълъби бели,
от черен ужас и страх полудели!
Господи, дай им птичи крила!
Скрий се! Не грей и ти, черна луна!
Черна зурна на хоро свири.
Черно звънят бели синджири –
бели синджири за бели китки,
бели синджири за черни плитки...
Млади жени и млади булки –
ято подгонени бели светулки,
уплашен алай от бяла мряна
в мрежа от бряг до бряг простряна...
В черни ръце бели синджири,
бели синджири за бели робини...
Знае ли някой чул ли е някой
за черния огън край град Ортакьой.
(Жените, поведени от мъжете в черно и пресъздавайки отвличането им в турско, се скриват зад завесата. На сцената, от Стената на сенките, една след друга влизат жените от "Незабравка". Те са облечени в черно, носят незапалени свещи, които ще запалят в подходящ момент, съобразно текста.)

Второто момче:
След четиридесет дни ги върнаха от Анадола. Руският консул се бе застъпил за тези клетници. Вечерта ги докараха в Ортакьой. А сега вървяха към своите опожарени села.
Жената. *(Продължава да чете Черното сказание.)*
Знае ли някой, чул ли е някой
за черният огън край град Ортакьой!
Горя, горя черен огън
от бяла Арда до бяла Армира,
от бяла Армира до Бяла река...
Четирсет дни черно горя...
В черният огън – черни села.
Черни греди. Черни къщи.
Черни чешми – бяла вода.
Черни камбани – бели църкви.
Черни села – бяла пепел.

Черна луна — черно слънце.
Черно небе — на леш мирише...
Горя, горя черен огън.
Четирсет дни черно горя...
В черният огън — бели жени.
Бели жени в черни дрехи...
Черно кълнат, черно плачат
в черни чембери — с бели сълзи...
Бели жени — черни дрехи...
Какво ли търсят в черното село?
В черното село — черна земя,
а по земята — бели кости.
Над бели кости — черни орляци.
Носят — разнасят бели кости.
Затуй вървят жените черни
с черните дрехи в черното село,
в черното село с черна земя,
за да събират с бели ръце
мъжови кости — бели кости,
бяло горяли в черния огън —
в черния огън от бяла Арда,
от бяла Арда до бяла Армира,
от бяла Армира до Бяла река...
Черният огън с черна мъгла,
черният огън в девет села,
в девет села с черни камбани,
в девет села с мъже заклани...
Горя, горя черен огън.
В черния огън — черни жени.
Какво ли търсят с бели ръце,
с бели ръце в черното село?
Зелен зокумов лист търсят
в черното село с черни къщи.
Защо им трябва на черни жени
листо зелено? Защо им трябва?
Черни жени — с черна утроба.
В зелен зокум — черна отрова.
Черна отрова — яд за утроба.

Затуй им трябва зелен лист.
Зелен лист от черен зокум.
В зелен лист – черна отрова –
черна отвора – яд за утроба...
Ред по ред вървят черни жени
на черна комка – с черна отрова.
Черна отрова – яд за утроба.
Черни жени, в черни дрехи,
черно кълнат, черно плачат.
(Жените палят свещите.)
с чисти утроби в черното село,
в черното село, с черна земя...
Вървят, вървят черни жени,
черни жени с бели свещи.
Бог да прости онези, дето
живи горяха в черния огън,
в черния огън от бяла Арда,
от бяла Арда до бяла Армира,
от бяла Армира до Бяла река...
Бог да закриля черното село,
черното село с чиста утроба.
Знае ли някой, чул ли е някой
за черният огън край град Ортакьой!
(Носи се горестния звън на камбаната. Жените, със запалени свещи, напускат сцената и се скриват една по една зад стената на сенките, все едно, че влизат в храма за молитва.)

Второто момче:
Това е всичко, скъпи мой приятелю!
Завърнах се във своето градче,
защото аз прогледнах във земята
и в своето сърце... Преди това
изпитвах срам да кажа, че съм раждан
във този край. Сега изпитвам срам,
че исках да се махна, да забравя
дедите си, родниите, езика,
приятелите, песните, които
съм пял по "Дупката" и "Вриш" със тебе.

Срамувам се! Прости!. В онези нощи,
в Америка, когато се явяваше
прастарата езическа луна,
аз почнах нощ след нощ да се променям...
Аз пушех във разлунения здрач
и почнах да съзирам как във въздуха
към мен приижда звуци, и видения,
и образи от моя роден край.
Започнах да дочувам как в небето
звъни китарата на Къчо Майстора
и шарените български напеви
и песни на Димитър Тамахкяров.
Дочувах гласовете ви, приятели.
Аз ожаднях – за песни и за вино,
за сладката вода на Бор чешма,
за този въздух, който има вкус
на дива круша... Исках пак да зърна
жените на Ивайловград, които
са сигурно от царско потекло,
шом във това градче със царско име
вървят като кралици и богини,
и носят устни от червено вино.
Природата, когато дава – дава
Очите ми тъгуваха. Душата
поиска да се върне и разбрах,
че даже и във дън земя да ида,
не мога никога да се сбогувам
със своя край и своето градче.
Обичам те, мой бял Ивайловграде!
Благодаря ти, че съм в теб роден,
че хляб, и сол, и вино ти ми даде,
че със любов покръсти моя ден...

Първото момче:
(Отгръща тетрадката-дневник. Чете.)
Приятелю, не се срамувай никога
да кажеш че си от Ивайловград...
Земята ти е древна и богата.

В земята ти са скрити пантеоните
и паметта на този свят... Европа
проходи върху твоите земи.
Помни, че на случайно място никой
не вдига сгради – пищни и богати,
от злато, от сребро и мрамор бял.
Помни, че на случайно място никой
не си изгражда личен пантеон,
не прави храм и крепост, не воюва
за него с ярост, огън, меч и кръв...

Второто момче:
Сега разбрах какъв е моят край.
Аз го сравнявам със сърце. През него
са минали тревожните импулси
на всички времена и всички болки,
и всички радости на този свят
са се събирали като във сърце
в земята му... Приятелю, помни:
историята ти е пребогата
и ти сега във същност притежаваш
богатството ѝ. Щеш не щеш, земята
и всички спомени, укрити в нея,
са твои. Те са твоето наследство.
От тях не можеш да се отървеш.
Така, че имаш свое лично право
да се гордееш или, ако искаш,
историята своя да забравиш...
Тогава моментално се превръщаш
в бедняк, във просяк гол и бос,
в дърво без корен, в същество без род
и без фамилни знаци. Същество
без слава и позор, без дух и чест,
и памет – дето да го природява
със паметта на другите народи
и със историята на света...
Защото този, който няма минало –
той няма бъдеще. Помни това.

Първото момче:
Приятелю, поради что се срамиш?
В Историята твоя няма срам.
Ти си изстрадал всичко - всяка глътка
вълшебен въздух, всяка капка вино
и всеки звук от свойте стари песни;
и правото да бъдеш на земята;
и правото да бъдеш във Европа;
и правото да се наричаш българин;
и правото да кажеш: "Този свят
е мой, защото той е част
от мойто лично минало, от моята
история!"... Това е твойта сила.

Второто момче:
Приятелю, поискай свойто бъдеще!
Поискай го от все сърце. Поискай
да бъде светло и да е достойно.
Поискай го от майчица България
и нека тя да вдигне най-подир
очите си към теб... На теб ти стига
една сълза от нейните очи...
Поискай го — на теб ти подобава
да си достоен българин, да имаш
и хляб, и сол, и вино, и любов...
Приятелю, поискай свойто бъдеще!
Поискай го от своята Европа,
защото всъщност ти изстрада грешките
на всички европейски царедворци.
Нека отвори златните си порти
за тебе и за твойте бъдни дни.
Тя трябва най-подир да припознае
в теб своя брат... Поискай свойто бъдеще!

Първото момче:
Приятелю, повярвай. Злото свърши.
Какво бе - до тази вечер беше.
Кръвта, страданията, недоимъка,

безверието в бъдещето... Стига!
Дотука беше! Свърши вече! Край!
От тази нощ започва твойто бъдеще.
От тази нощ започва друго време.
От тази нощ започва твойто време.
Но, за да дойде – трябва да си буден
и трябва просто да повярваш в себе си,
да кажеш: "Мога, искам и ще бъда
достоен българин, с достойно бъдеще -
в това градче със старо царско име –
избрано от световната съдба
да бъде знак, че тука се намира
не друго, а сърцето на света..."

Второто момче:
Обичам те, мой бял Ивайловграде!
Поклон пред тебе, граде мой! Поклон,
затуй, че свойто слънце ти ми даде,
затуй, че ме дари със хляб и дом;
че първом, обич първа и голяма,
целунах тук – под твоя вятър млад,
че в тебе, граде мой, живее мама –
най-святата жена на този свят;
че в твойте южни ветропоказатели
шумят все бели ветрове от юг;
затуй, че редом с живите приятели
и мъртвите приятели са тук;
затуй, че твойто вино не опива,
а ражда песни – светли и добри,
затуй, че българската кръв е жива
във теб – поклон ти правя! Доземи.
Най-хубавото място във всемира,
най-хубавият кът на този свят
е точно между Арда и Армира
и носи името Ивайловград...
(На сцената излиза камерна формация "Армира" – песен за Ивайловград.
Завеса.)

Диана, привет!

Пращам ти онова, което ми се въртеше в главата и в сърцето от много време и за което ти споменах бегло на 13 февруари вечерта в кръчмата. Исках да направя нещо, което е извън общоустановения и тривиален стандарт за подобни тържества. Целта ми беше да се излезе от рамката на регионалния трагизъм, засягащ само събитието на Илиева нива и да се разшири географията на този трагизъм, тъй като на тържеството ще има и много гости от цяла Тракия. Постарах се да се съобразя и със сценичните условия. Този сценарий няма да се разиграва в зала, а на открито, хората ще бъдат прави, текстът ще достига трудно до тях. Затова заложих на една симбиоза между силно сценично действие и силен, но кратък емоционален текст. Имаше нужда и от известна персонификация на участниците в сценария, за да не изглеждат те просто като рецитатори. Трябваше да ги натоваря с някаква сценично действие, което да произтича от характера на образа, който играят. Затова Майката стана образ, олицетворяващ Майка Тракия, за разлика от вградения в паметника на Илиева нива образ на майката изгубила децата си там. Децата пък трябваше да са деца на цяла Тракия. Имаше нужда и от известна "космичност", и затова те по сценарий са слезли от небето, и т.н. Мисля, че идейната задача е постигната. Целта е до всеки да достигне посланието, което се съдържа в събитията от 1913-та година - да не се забравя миналото, за да не се повтори то отново в бъдещата история. Това послание ще стои през целия ден и ще бъде един вид идейното мото на тържеството. Мисля, че смисълът на тази проява е такъв. Даже бих си позволил да ти предложа, ако има време, да помислиш дали не може това послание, което ще се изпише върху рамката с черен плат, да остане постоянно послание. Просто се вдига една тухлена стена, а петрайните букви се заменят с трайни пластмасови букви (да не ги крадат) и така това послание остава завинаги като един допълнителен елемент в интериора на паметника край Илиева нива. А може и да се изсече по-нататък върху мраморен блок или плоча.

Диана, не натрапвам това, което съм написал. Ако ти върши работа - ползвай го. Хвани отново Румен. Моята молба е ти да поемеш главната роля, за което настоявам.

Друго - здраве! Бъди поздравена!

Чакам просто да ми се обадиш, за да знам дали дискетата се е отворила.

Поздрав на целия Ивайловград!

Ивайло

ТРАКИЙСКИ РЕКВИЕМ

Сценарий за провеждането на Деня на тракийското дете, Илиева нива - 2003

Участници:
1. 80-на деца за масовата сцена.
2. Майка Тракия - обобщителен образ на майките, погинали на Илиева нива и в цяла Тракия от Черно до Бяло море през 1913-та година.
3. Три по-големи деца от 6-7-ми клас, облечени в бяло, зелено и червено, които ще са водещи.

Идейна и художествена цел: Да се направи смислова и емоционална ретроспекция на кървавата 1913 година, в която се извърши голямото разорение на Тракия. Поводът е 90-годишнината от тези събития. Понеже всичко се разиграва на открито, а не в зала, акцентът пада повече върху сценичното действие, отколкото върху текстовата емоционалност.

Начало:
Трите деца облечени в бяло, зелено и червено - българските символни цветове, излизат със свещи от параклиса, качват се на сцената и ги поставят в свещниците.
(Камбанен звън - дълъг, тежък горестен - звукозапис)
Първото дете. Тишина!
Второто дете. Тишина!
Третото дете. Тишина!
(Камбанен звън - звукозапис)
Първото дете. Ние децата на Тракия,
днешните живи деца на майчица Тракия,
ви молим за тишина!
(Камбанен звън – звукозапис)

Второто дете. Замълчете за час!
(Камбанен звън)
Второто дете. Замълчете за миг!
Отделете от своят живот една-едничка минутка за нас –
за децата на Тракия;
за всичките живи и мъртви деца на Тракия.
Днес. Тук. Сега.
Трето дете. Замълчете.
Мястото, на което стоите сега,
е свято,
кърваво,
страшно,
лобно и гибелно,
поменно и поклонно...
Първо дете. Затова замълчете!
(Камбанен звън - звукозапис)
Третото дете. Чуйте нашият глас
и нашата детска молитва!
(Камбанен звън - звукозапис)
Първо дете. Ние, децата на Тракия,
отправяме днес своите молитвени думи
към голямото синьо небе на България.
Второ дете. Ние молим нашият Бог -
повелителят на небесното царство,
да види сълзите в очите ни.
Третото дете. Ние днеска скърбим
за децата на Тракия...
Първото дете. За онези деца, които паднаха в
страшната сеч на тази Илиева нива.
(Посочва нивата, която е зад публиката,
събрана край шосето с лице към параклиса:)
Второ дете. Вижте тази кървава нива!
Трето дете. Обърнете своите очи към Илиева нива!
Първо дете. Обърнете своите души
към злочестия спомен на майчица Тракия!
Второ дете. Чувате ли.?
Пролятата кръв на Илиева нива крещи,
моли,

проклина,
плаче и вика към нас...
Първо дете. Чувате ли?
Страшният спомен крачи с кървави стъпки
през своята кървава нива и иде към нас.
Второ дете. Страшният спомен
разтваря със черни ръце
коравата кървава пръст на Илиева нива
и от нея възкръсва духът на децата изклани...
Вижте ги!
Първо дете. Децата на майчица Тракия
вървят през Илиева нива и идат към нас...
Посрещнете ги!
Трето дете. Небето на Тракия
се разцепва от ужас на две,
отваря се кървава рана
и към старата грешна земя слизат душите
на всички тракийски дечица –
изклани, избити, премазани с камъни,
промушени с щикове, посечени с ятагани...
Те днеска слязоха от небето и идат към нас.
Второ дете. Чуйте,
вижте
и запомнете
бедните,
жални,
печални,
злощастни,
посечени
и избити дечица на Тракия...
Трето дете. Отворете душите си:
Този спомен е ваш...
(Камбанен звън. Музика - вокал от Горан Брегович.

През цялото време трите деца посочват нивата, която е зад публиката с цел да накарат хората да се обърнат натам.

По нивата, която е на юг от шосето, към параклиса и паметника бавно приближават децата - участници в спектакъла. Води ги Майка Тракия, която носи в ръцете си кръст.

Децата държат пред гърдите си буквите, с които ще изпитат своето послание към публиката. 4-5 от останалите участници в траурното шествие носят църковни съдове, за прикаждане с тамян - наричат ги "темenуги". В тях наистина гори тамян и цялото това траурно шествие е потънало в тамянови облаци.

Шествието бавно прекосява нивата, пресича шосето и слиза в пространството между параклиса и паметника.

Децата заемат място в дясно и в ляво от двете страни на сцената.

Майка Тракия се качва на импровизираната сцена и поставя кръста на обозначеното му място върху задната вертикална страна на сцената, която представлява правоъгълна рамка в подходящи размери, с опънат върху нея черен плат.

Местата на кръста и на всички букви от посланието са маркирани предварително, а за всяка буква от посланието има съответстващо пиронче, болт за дърво или дюбел, на което тя ще се окачи по време на сценичното действие. Тези носещи елементи са поставени върху летви, които не се виждат, защото са закрити от черния плат на задната сценична страна, те го пробиват и се показват навън само по половин сантиметър - достатъчен за окачването и стабилния стоеж на буквите. За по-голяма стабилност върху долния и горния край на буквите може да се опъне ластик, боядисан в черно или да се монтират водещи корнизи.

Буквите се подпъхват под двата ластика или в жлебовете на корнизите и се окачват на местата си, като се вкарват в пирончетата или дървените болтове. Самите букви се изработват на принтер или ксерокс върху дебел картон - 160 грама кв.м или пък се вземат готови пластмасови дъски за работа с пластелин, който първокласниците използват. Дъските се боядисват в черно, а върху тях се рисуват буквите. Те са 74 на брой:)

Майката. *(пред микрофона)*
Аз съм една от печалните клети жени,
които вървяха от Бяло море до Арда
и погинаха в страшната сеч на Илиева нива...

Аз умирах незнайна, насилена, озлочестена,
в страшните глухи балкани край село Глумово;
давих се в бесните буйни подмоли на Арда;
дългия път до България аз обагрих
с кръв и сълзи. Тези диви родопски баири
станаха мойта Голгота - Тракийска Голгота...
Мен ме посякоха тук - на Илиева нива.
Имах момиченце, беше седемгодишно. Беше
китно дете, хубаво като росно кокиче.
Но видях как един ятаган го разсече на две...
После, додето кръвта ми изтичаше, виждах
как пушките бълваха син гръмотевичен пламък;
видях как барутния дим ни обгръща
и как в този дим бляскаха кървави ножове,
как русите плитки се цапаха с кръв червена,
отсечени детски главици как викаха:"Мамо-о-о!",
как падаха,
падаха,
падаха кървави хора,
посечени млади невести,
бащи и дечица,
и старци,
и млади девойки,
и клети момчета...
(На това място, по усмотрение на организаторите и съобразно тяхната преценка за времетраенето на паметното тържество, може да се вмъкне монолога на Майката от "Сказания за времето след нас" който да започва от:
"... Аз исках участ майчина и сладка -
да бдя над дом и челяд с поглед тих,
но първа сложих черната забрадка
и после никога не я свалих..." - до края.)

Аз съм майчица Тракия - клета и скръбна!
Аз съм жената, която вървеше тъжна
в дългите робски кервани на бежанците,
поели през Странджа и покрай скръбна Марица, поели
по голите чуки родопски на север,

към стара България. Мен ме давиха във Марица,
с мен се гавреха, изродна паплач ме гонеше;
моите дребни дечица пищяха гладни,
моите мили дечица пищяха жадни...
Нямахме дом - имахме само спомен
за къща, за двор, за ниви с тракийско жито,
но страшният огън превърна земята ми в пепел.
През страшният огън в онази зловеща година
вървях с изранени нозе към България
и носех в ръцете си кръста на своята съдба,
и носех в ръцете си своя кръст тракийски.
Страдални тракийци, аз ви донесох кръста,
с който вървях преди толкова много години.
Ето го кръста на Тракия.! Вижте го всички:
Кръст обгорен, със засъхнали капки кръв...
С него поведох към вас децата на Тракия –
на днешния ден да ви бъдат небесни гости.
Днеска е Ден на детето тракийско, но още
днес е Тракийска задушница... Ден за поклон.
Страдални тракийци, вашите мъртви роднини,
които живеят над вас в небето тракийско,
ни пратиха днеска при вас на Илиева нива
да ви кажем каква е заръката тяхна и всичко,
което те искат от вас да направите днеска...
Слушайте, българи, слушайте горди и клети
чеда на великата клетница Тракия, слушайте
какво ще ви кажат децата нещастни, които
умряха невинни на тази Илиева нива
и другите, дето злодейска ръка ги посече,
издави и пръсна из Тракия разорена
от Черно до Бяло море, от Енос до Арда...
Чуйте скръбните думи на всички мъже и жени,
девойки, младежи и старци, които вървяха
след моя тракийски кръст през кръв и пожари,
през огън и сеч във онази проклета година!
Страдални Тракийци, чуйте и запомнете:
Ние ви носим писмо от вашите мъртви,
заветни слова и заръка от кървави букви

и с кървави букви днес ще изпишем за вас послание свято. Вижте, чуйте и запомнете...

(Трите деца – водещи, заемат местата си върху партикаблите, за да поемат подадените им от участниците букви, да ги окачват и подреждат в посланието, което трябва да се напише.

Първото детенце се качва на сцената и носи своята буквичка обърната с лице към публиката. За да е по-лесно на децата, на гърба на листа, върху който е написана буквата, може да се подлепи текста, което детенцето трябва да каже. Децата четат на микрофон с по-ниска стойка. Понеже децата са много, оттук нататък ще маркирам техните реплики с пореден номер и тире, като пряка реч, и всяко тире ще означава, че това е репликата на поредното дете, участник в спектакъла.)

1. - Нося ви първата буква от нашето свято тракийско послание. Нека тя да е паметен знак за всички тракийски деца, умрели по пътя от Фере до Илиева нива. Поклон!

(Подава буквичката си на едно от децата-водещи и те я окачват на съответното й място - като първа буква от първото изречение на посланието.)

2. - Моята буква е паметен знак за децата, които злочестите майки захвърлиха с ужас по черния път на тракийските бежанци.

3. - С тази буква аз се покланям пред невинната памет на всичките мъжки отрочета, дето умряха в голямата кървава сеч на Илиева нива и кървава Тракия по време на разорението през 1913-та година!

4. - С тази буквичка аз се покланям пред невинната памет на всички тракийски момиченца, дето погинаха в страшната кървава сеч на Илиева нива и в кървава Тракия по време на разорението през 1913-та година!

5. - Нося паметен знак за всички, които не стигнаха Арда и не видяха зората на свободата.

6. - Аз ви моля на днешният ден да си спомните за всичките жертви, които Арда погълна във своите кървави, диви и страшни води.

7. - Спомнете си днес за всички дечица, издавени в Арда, когато искаха да я преплуват, за да стигнат до майка България.

8. - Спомнете си за всички, които умряха от своите рани, самотни и изоставени в глумовските баири.

9. - Не забравяйте тези, чиято майчина святост бе осквернена и те умряха от ужас и срам, поругани и унизени от башибозушката паплач.

10. - Тази буква от нашето общо послание нека бъде паметен знак за всички, които останаха непогребани и изгниха във глухи дерета и тъмни усои.

11. - Със жалост да си припомним всички, които от ужас и страх побягнаха, полудяха в баирите диви и станаха плячка на вълци, чакали и кучета подивели...

12. - Нося ви буква за паметен знак. на онези, които погинаха в Армаганската долина.

13. - С моята буква ви моля да си спомним за всички тракийки отвлечени в Мала Азия.

14. - Нека си спомним за 25-те мъченици от село Окуф, които насилникът турски издави в Марица.

15. - С моята буква от нашето общо послание аз днес възкресявам споменът за другите 98 жертви, които голямата мътна река погълна след боя при град Фере.

16. - Аз ви донесох паметен знак за всички погинали българи от Дедеагач.

17. - Нека моята буква от нашето детско послание ви напомни за загиналите тракийци от Доганхисар, родното село на Петко Войвода.

18. - Моята буква е белег от спомен трагичен за Лъджакьой, дето е гроба на Лазар Маджаров.

19. - Моята буква е траурен знак за беломорското село Домуздере, дето е вторият гроб на войводата Бойко Чавдаров.

20. - Прибавям поредната буква към нашто послание с молба да си спомните за сълзите, които проляха нещастните и измъчени бежанци от село Окуф.

21. - Спомнете си за поруганите българи от Фере.

22. - Не забравяйте, че страшният огън на тракийското разорение през 1913 година горя чак до Ксанти и Гюмюрджина.

23. - Страдални тракийци, спомнете си за мъките и сълзите на тракийските българи от Софли.

24. - Спомнете си днес за всички прокудени, мъчени и избити от селата край Димотика.

25. - Не забравяйте разорените българи от Балъкьой.

26. - Пазете спомен за всички избити страдалци от Башклисе.

27. - Не погубвайте спомена за мъките и страданията на бежанците от Караклисе.

28. - С моята буквичка правя поклон пред всички избити от китното село Каяджик.

29. - Никога не забравяйте неволите на разорението, които изпитаха през 1913-година тракийците от Кутруджа.

30. - Нося ви буквичка - паметен знак за страдалците мъченици- тракийци от Сачънли.

31. - Моята буква е паметен знак за всички тракийски страдалци от Малък Дервент.

32. - Правя поклон пред вечната памет на мъртвите бежанци от Голям Дервент.

33. - Аз се покланям пред страдалната участ на тракийците от Янорен.

34. - Нека запомним още две имена от географията на трагизма -Мерхамли и Пишман.

35. - С моята буквичка искам да ви припомня за 42-те избити жени и деца от тракийското селище Манастир.

36. - Нося паметен знак за жертвите от Тахтарджик и Макри.

37. - Паметен знак за всички тракийски младежи, погинали млади – зелени в страшния огън на тракийското разорение.

38. - Нека във вашата памет остане навеки черният спомен за насилието в Калайджидере и Кьзлар.

39. - Моята буква мирите на Черно море. Нека тя да е паметен знак за тракийците от Черно море и Странджа.

40. - С моята буква искам да ви помоля да си спомните за всички девойки от Тракия, които умряха злочести и обругани в злокобната 1913-та година.

41. - Спомнете си за прогонените и избити тракийци от Кешан, Малгар и Василико.

42. - Моята буква е паметен знак за всички избити деца от източнотракийските селища Пишман и Лезгар.

43. - Нося ви паметен знак за жертвите от Узункюпри и Хайребол.

44. - Нося ви спомен от Одрин и паметен знак за всички, загинали в белият град тракийски.

45. - Моята буква е паметен знак за измъчените и избитите 342-ма затворника - българи в Одрин в първите дни на турската реокупация.

46. - С моята буква ви моля да не изтриете от своята памет трагедията на изкланите 350 българи от Булгаркьой.

47. - Траурен знак е моята буквичка малка - за 687-ната души от село Залъф, околия Одринска, избити в 1913-та година.

48. - Нека помним трагичната черна 1913-та година и страданията на тракийците от Татарлъ, Караагач и Мезек.

49. - С моята буква ви приканвам да си спомните за страданията на българите от Чирмен, Мустрак и Дервишка могила.

50. - Спомнете си за изкланите от Карагьоз Али 45 невинни българи от Мустафа паша - днес Свиленград.

51. - Моята буква е паметен знак за бащите-тракийци, които погинаха в огън и сеч. Вечна памет за тях!

52. - Моята буква от нашето днешно послание е за нещастните старци на Тракия, които загиваха, гледайки как селата им родни потъват в огън и пепел.

53. - С моята буква ви нося паметен знак за войводата Руси Славов-закрилник на бежанците от Тракия. Чест и поклон!

54. - Моята буква е паметен знак за един тракийски войвода-закрилник Димитър Маджаров. Нека всички му сторим поклон!

55. - С моята буквичка искам да сторя поклон на тракийските четници, дето вървяха с бежанските керваните от Фере до Маджарово.

56. - Нося паметен знак за мъчениците от Мидия.
57. - Нося паметен знак за мъртъвците от Виза.
58. - Моята буква е паметен знак за мъртвите от бунтовното село Стоилово.
59. - Нося ви буква-спомен за насилието, страданията и преживения ужас от жителите на Сърмашик.
60. - С моята буквичка искам да ви напомня за Малко Търново и за това, че тракийската участ не го подмина.
61. - Напомням ви за прогонените тракийци от Бабаески, Гьоктепе и Пенека.
62. - Ида при вас с паметен знак за насилието, терора и мъченията на българите от Люлебургаз и Ятрос.
63. - Помнете сълзите на онези хиляда семейства бежанци, които тиранинът с ярост прокуди от родните им краища в Източна Тракия.
64. - Сведете глави пред тракийската памет на всички загинали през 1913-година от Бунархисар.
65. - Поклонете се пред тракийските жертви от Лозенград.
66. - Нося ви паметен знак за трагичните нощи и дни в Енидже.
67. - Нося ви паметен знак за жертвите от турската реокупация в Карахадър.
68. - Моята буква е като малка хоругва за спомен. Спомен за жертвите и страданията на тракийското население от Ортакьой.

(По преценка на организаторите на паметното тържество тук може да се вмъкне "Черното сказание" от "Сказания за времето след нас.)

69. - С моята буква от нашето днешно послание аз правя поклон на 42-те жертви от Хухла - живи изгорени в една от селските къщи.
70. - Моята буква е траурен знак, с който аз се покланям пред 56-те мъченици, избити без жал в Арнауткьой (днес село Гугутка).
71. - Спомен и помен ви нося за всички избити в Гокчебунар (Сив кладенец), Попско, Дутли и Драбишна.

72. - Моята буква е спомен за страшните дни в Горноселци, за 52-мата мъртви негови жители.

73. - Траурен знак е моята буквичка малка за онези 45 покрованци, които тракийското разорение превърна в пепел и дим във онази проклета година 1913-та.

74. - Тракийци от Черно до Бяло море, помнете избитите в Горно и Долно Луково и село Камилски дол. Помнете многострадалната наша Тракия! Не забравяйте черната 1913-та година, която превърна всяко родно огнище в кърваво пепелище!

Майка Тракия

Тракийо моя, ранена от нож и куршуми,
ето го нашето свято послание, нашите думи!
Изтрий своите сълзи от очите си сини,
носи го във себе си още хиляда години!

О, майчице моя, печална, о, майко страдална
на днешния ден разтвори душата си жална
за спомен от кръв, за спомен от кървава жетва,
но, майко, помни, че си дала пред себе си клетва.

Тоз, който е целунал Божи кръст,
той знае: Бог наказва, Бог прощава,
затуй в сърцето си не пази мъст...
Той не забравя, но не отмъщава.

Страдални и милосърдни тракийци, слушайте:
Аз съм майка и като майка ще ви помоля
да изпълните моята молба и молбата небесна
на всичките мъртви майки на Тракия. Слушайте.
В голямата сеч на тази Илиева нива
редом със нашите двеста тракийски дечица
погина невинно и едно друго дете.

То не беше кръстено в църква по християнски,
не беше целунало кръст. То беше турче...
Аз ви моля от цяла душа да намерим местенце
за него във своите сълзи и във спомена общ.
И нека под общата кръстова сянка да седне
и то със всички дечица на майчица Тракия.
Аз съм майка и знам, че на тази земя вавилонска
жените, когато загубят дете, ридаят
на разни езици, но плачат с еднакви сълзи.
Днес е тракийска задушница. Ден за поклон
и нека по старият наш християнски закон
пред своите жертви застанем с душа достойна
и нека отслужим за тях молитва заупокойна.
(Излизат свещениците и отслужват панахида.)

Трите деца водещи
(Обявяват гостите на тържеството - гости, речи, изпълнения на художествени състави.)

Секретарят на Община Ивайловград Дияна Овчарова поздравява Ив. Балабанов по случай неговия 60-годишен юбилей

Вицепрезидентът А.Марин и Ив.Балабанов пред Пантеона на загиналите в гр. Маджарово - 01.10.2005 г.

ДЕН ЗА ЧЕРЕН СПОМЕН

Сценарий
за тържествата в с. Аврен -
Национален тракийски женски събор

По идея на Петра Мечева
по повод честване 70 години
Тракийски женски съюз в България

В уречения за началото на тържеството час зазвънява църковната камбана на селото и (по възможност) се изстрелват едновременно три ракети - бяла, зелена и червена. Зазвучава вокалното изпълнение на българките от оркестъра на Горан Брегович.

На сценичната площадка излизат ВОДЕЩАТА и две групи от по четири момичета, жени и деца. Те пристъпват бавно и така създават усещането, че този вокал е тяхно изпълнение, че то излиза от тях. Този първоначален момент е необходим, за да се концентрира вниманието на множеството.

Двете групи жени, момичета и деца, носят плетени кошници или подноси, пълни с рози, карамфили, други цветя, чемшир и здравец, а две от момчетата носят празен обръч за венец. Те застават точно в средата на сцената, а ВОДЕЩАТА - пред микрофона, който е на стойка. Нейният текст за улеснение е написан в специална папка с черна корица, която сценично" играе" ролята на ***паметна книга*** *за мъртвите край с. Аврен, избити през януари, 1914-та година. Така се дава възможност текстът да не се наизустява, а да се чете. За тази цел пред микрофона се поставя специална стойка за паметната книга. Подобна стойка може да се направи и за обръча на венеца, за да не се държи постоянно от двете момчета, а да лежи върху стойка, постамент.*

ВОДЕЩАТА:
Слушайте!
Слушайте и замълчете!
Днеска е ден за лобно цвете!
Днеска е ден за черен спомен!
Днеска е ден за жален помен!
Слушайте всички - старо и мало,
всички от Черно море до Бяло;
странджанци и родопчани, мизийци
и вие преславни, клети тракийци –
хора различни по Бог и вяра,
събрани днес от болка стара,
от спомен кървав, от грях погаврен
тука във скръбното село Аврен.
Нося паметна книга с черна корица
за всички избити жени и дечица
край страшния, кобен авренски връх,
в онази година потънала в кръв...
Днеска е ден за жертвен спомен,
днеска е ден за черен помен.
Днеска скърбят и Бог и Аллах
и ние всички скърбим със тях.

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Чувате ли ? Някой вика там, от Мъгленик!
Чувате ли детски писък и момински вик!
Чувате ли ! Някой моли, с ясен глас зове
и от скръбна мъка плаче старото небе.
Колко зими ветровете носят този плач
от онази пропаст страшна пълна с кървав здрач,
пълна със сълзи и вопли и злочестина
с кърваво куршумно ехо, с мъртва тишина...

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
(Покланя се пред Водещата)
О, майчице Тракийо, майко печална,
от колко години си скръбна и жална,
от колко години не си засмяна,

от колко века си в черна премяна?...
Изсъхна, майко, душата ти жива
от мъка по твойта Илиева нива,
от скърби по твоите чеда заклани,
от триста бесилки и триста рани...
Кажи ми не можем ли тъй да направим,
че страшните минали дни да забравим?

ВОДЕЩАТА

Бог ми е дал душа корава,
злочеста участ, съдба такава,
че трябва да помня, трябва да тача
тракийската памет... От скръб да плача
за всеки спомен, за всяка жертва;
душата ми трябва да бъде черква,
в която с чембер и черна риза
на Тракия святата памет да влиза
и нашият дух със кръв обагрен...
Затуй съм дошла при вас, във Аврен...

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА

О, майко, ние твоите дъщери
потеглихме по шарени зори,
за да изпълним твоята заръка,
да утешим голямата ти мъка
по жертвите от село Манастир
в жестокия башибозушки пир
И тази сутрин във мъглите сини
обходихме тракийските градини
на твоите градчета и села.
Вървяхме в черна, траурна мъгла,
набрахме здравец и цветя за помен,
защото тачим твоя кървав спомен
от страшното башибозушко време.
С цветята си венец ще изплетеме –
за тях - за всички клетници злочести
жени, деца, девойки и невести,
погинали от огън и от щик
край страшния родопски Мъгленик...

ВОДЕЩАТА
Сполай ви за това! И нека първи
да поменем удавените в кърви,
захвърлени във пропастите змийски
дечица клетници, чеда тракийски...

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
(Приближава към Водещата и й поднася кошницата с цветя.)

ВОДЕЩАТА:
Слушайте, гледайте и запомнете!
Питам ви как се избира цвете –
цвете надгробно за рожба мила!
Господи, моля те, дай ми сила
мъртвото свое дете да закича.
Райка Стамова тя се нарича.
Рожбица мила с очи сини,
райска звездичка на две години...
(Подава цветето на една от жените, които ще вият венеца.)
Вийте - повивайте с черен конец
кървава роза в гробен венец!

(Жените от групата поставят, завързват розата за обръча на венеца, който се държи от двете момчета. Моментът е подходящ за къс, тъжен музикален откъс.)

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
Майчице, Райка си има дружка.
Когато гръмна втората пушка
едно двегодишно ангелче бяло
потъна в барут и в кърви цяло.
И нейното име нека се знае –
Вълка Николова Джингова тя е.

ВОДЕЩАТА
(Поема цветя от кошницата с цветя и го подава на жените, които плетат венеца.)

Вийте - повивайте с черен конец
кървава роза за лобен венец,
роза надгробна за рожба мила!
Господи, дай ми още сила,
кураж и търпение дай ми всевишно,
защото и друго дете тригодишно –
Кера Райчева, в страшната пропаст полита
с куршум ранена, с камък убита...
(Подава третото цвете на венеца.)

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Страшна, жестока, злодейска драма!
Кърви и писъци... Свършване няма.
Пушка пропуква, проблясва щик
и от скалите на Мъгленик
към грозната пропаст скалиста и гола
невръстното Керино братче Никола
като простреляна бяла птица
пада след своята мила сестрица...

ЖЕНАТА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
(Подава четвъртото цвете.)

ВОДЕЩАТА
Вийте - повивайте с черен конец
кървава роза за черен венец.

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Майчице, ето ти цвете и клонка
от здравец за друго дете - за Тонка
Стамова Мурджева, защото и тя
само четири бели години живя
и падна, посечена от ятаган
във глухия, страшен родопски балкан.

ВОДЕЩАТА
Цвете за тебе, Тонке ле, Тончице,
мило детенце - върбова клончице!

(Подава цветето на една от жените и взема друго цвете.)
Вълчо Пазвантов. Деветгодишен.
С какво ли на белия свят бе излишен?
Защо го убиха, защо го затриха,
и свойто злодейство със детска смърт скриха?
(Подава цветето на жените и взема други две цветя.)
Вийте - повивайте с черен конец
кърваво цвете за черен венец,
а пък до скръбното Вълчово цвете
роза за брат му Колю сложете!
(Подава друга роза в памет на Кольо Пазвантов.)

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
Ето ти, майко, две рози червени.
От корен един са - неразделени.

ВОДЕЩАТА
Душата ми стене, сърцето плаче,
че с тях поменувам сестричка и братче,
убити край Аврен в злочестия ден.
За Вълчо и Митра Кисьови - две рози от мен.
(Подава розите на жените от групите.)
Слушайте, вижте и запомнете:
отново наместо самотно цвете
аз вземам две рози и символ един
поднасям във памет на майка и син –
на Кирчо и Мара Мурджеви. Двама
посечени в тази злодейска драма!
За всеки от тях давам поменно цвете,
(Подава цветята на жените.)
а вие, а вие поклон им сторете!
(Жените от двете групи коленичат.
След кратка пауза.)

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
Над родопските балкани
пеят траурни камбани
и се носи жален вик...

Вият вълци и чакали.
Боже, кой ли ще пожали
жертвите край Мъгленик!

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Във душа башибозушка
няма милост. Гръмва пушка
и от скръбната редица
със навързани дечица
Райчо Джингов мъртъв пада.
Мъгленишката балада
продължава с гръм и вик

ВОДЕЩАТА
О, злочести Мъгленик!
(Подава поредното цвете.)
Щерки мои, закичете
спомена за Райчо с цвете!

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
(Подава на Водещата поредното цвете.)
Роза, скъсана в росата -
за една жена - за Злата
Райчева поднасям аз...
Из родопската пустиня
тази клетница - робиня,
тази майка - мъченица
с дребни четири дечица
месеци наред вървеше,
робски залък с тях делеше
и насилена и мъчена,
от децата си отлъчена,
плащаше жестока дан
на разпасаната сган...
И накрая, най-подир
падна в кървавия пир
сред родопските усои
заедно с децата свои!

ВОДЕЩАТА
Щерки мои, закичете
спомена за нея с цвете!

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Майко, ето роза росна
за детенцето й Коста!

ВОДЕЩАТА
Щерки мои, закичете
спомена за него с цвете!
(Подава поредното цвете.)
Майко, ето цвете синьо
и за братчето му Гиньо!
Кера и Никола вече
в своя спомен ти възрече...
Но не може да подминем
и смъртта на Коста Гинев,
другото дете, което
бе пронизано в сърцето
със злодейски кървав щик
в онзи ден край Мъгленик.

ВОДЕЩАТА
Вийте - повивайте с черен конец
поменна роза за скръбен венец!

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
О, майко, душата ти в огъня гори
за твоите злочести тракийски сестри,
които със месеци скръбно вървяха
от село на село, които пищяха
от мъка и срам!... Те бяха пленени,
измъчени, гаврени, опозорени
и в ледния, страшен и див януари
последният техен звънец удари
край страшната пропаст на Мъгленик

ВОДЕЩАТА
Послушайте. Чуйте нещастния вик
на моите сестри и на моите братя!
Поклонни цветя сега ще им пратя!
Дочувам все още аз техния стон!
На Кера Стоянова правя поклон!
(Подава цветето на една от жените.)
Вийте - попивайте с черен конец
кърваво цвете за гробен венец!
(Взема други две цветя.)
Две клетници с името Петра... И двете
с две рози за помен от мен закичете!
Вийте - повивайте с черен конец
поменни китки за гробен венец!
(Взема друго цвете и го подава на жените.)
Не съм забравила! Вечно ще помня
моята щерка - мъртвата Комня
Пазвантова... Ето ви цвете за нея!
(Взема две рози.)
Деца мои, плача сега и жалея
за мъртвата младост на Петра Драганова,
за нейната дружка Митра Трошанова –
убити край скръбното село Аврен
във оня месец със кръв обагрен!
(Подава цветята за венеца.)

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Майчице, ясна звезда те гледа.
От ясно небе над теб сияе...
Душата ти може ли да я познае?

ВОДЕЩАТА
Тази звезда е сестра ми Неда,
Неда Кисьова - така се нарича.
Със скръбно цвете ще я закича!
(Подава цветето.)

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
Нося ти цвете и клонка зелена –
спомен за хубава, млада Елена
Гинева - от ятаган посечена...
За нея е тази роза наречена!

ВОДЕЩАТА
(Поема розата и я подава на жените за венец.)
Вийте - повивайте с черен конец
алена роза за скръбен венец!

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Майчице Тракийо, скръбна и жална,
Майчице Тракийо, многострадална,
ето ти, майко, две китки поредни
за други две дечица бедни,
за други две души невинни:
Иван Шабанов - на седем години,
и Стойчо Вълчев - дванайсетгодишен...

ВОДЕЩАТА
Боже мой! Господи мой всевишен,
и ти, о, велик и могъщ Аллах,
защо не възпряхте този грях?
Съдете ги с вашия гняв суров,
защото са взели насила любов.
В душата ми страшен се гняв надига!
Майчина клетва далеч стига
и днес прокълнавам аз всички тирани,
които отвориха кървави рани в
душите на моите клети сестри!
Нека всеки от тях в адов огън гори!
До девето коляно проклети бъдете!
Подайте ми другото поменно цвете!

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
Днеска е ден за черен помен.
Днеска е ден за черен спомен -

спомен за чест, позор и рана,
за петнайсетгодишна девойка Стана
Стоянова - млада ела превита -
заклана с нож, с куршум доубита!
(Подава цвете на Водещата,
а тя го преподнася на жените за венеца.)

ВОДЕЩАТА
Вийте със кървави китки днес
венец за скръбна моминска чест,
венец за младост изпепелена,
венец за младост опозорена!

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Спомени грозни, страшни, злочести
Плачат моми и млади невести,
хвърлени в страшен позор, без свян
от дивата орда, от дивата сган...
Днеска е спомен за този грях!
Днеска е страшният спомен за тях
и в спомена няма нищо скришно.
Друго момиче - двайсетгодишно,
друга една девойка засмяна
с прекрасно славянско име - Бяна,
пада за свойта моминска чест...
За нея китка набрахме днес.

ВОДЕЩАТА
Щерки мои, закичете
спомена за нея с цвете!

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
О, дни злочести, черни, та грозни!
Нощи погански, нощи тормозни...
Старият спомен върви и плаче.
Споменът черен и грозен крачи
с крачка оковна, с крачка прангова
и пада убита Руса Врангова

в страшната пропаст на Мъгленик.
А пък след нея със смъртен вик
и Руса Николова смъртно полита –
със нож ранен с куршум доубита...
Ето ти, майчице, китки две.
(Подава две рози.)

ВОДЕЩАТА
Тях ги възричам от все сърце
на двете убити край село Аврен
във онзи ден с кръв невинна обагрен.
(Подава ги на жените за венеца.)

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Чухте ли. Ехо куршумно удари
на ден деветнайсти, през януари!

ВОДЕЩАТА
Сега да си спомним тази дата
с черната смърт на сестра ми Злата
Шабанова! Дайте ми росно цвете
и нейното име със цвят закичете!
(Подава цветето на жените за венеца.)

ВОДЕЩАТА
Дайте ми цвете и китка чемширена
в памет на мъртвата Мата Кирева!
Вийте - повивайте с черен конец
поменно цвете в черен венец...

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
Майко, от днешния спомен те вика
и друга девойка на име Велика.
На двайсет и две години само
погина от смърт ятаганена, мамо!
(Подава цвете на Водещата, тя го взема и
го подава на жените, които плетат венеца.)

ВОДЕЩАТА:
Щерки мои, закичете името й с тъжно цвете!
Тъжни мои, бедни мои
клети братя и сестри!
В тилилейските усои
ясната ви кръв гори!

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
Някой тихо ми прошепва
скръбните ви имена.
Иде следваща жертва.
Жертвата е пак жена.
(Подава поредното цвете на Водещата.)

ВОДЕЩАТА
Злата Вълчева... Кичете
името й със цветя.
(Подава роза на жените, които вият венеца.)
Дайте друго скръбно цвете!
(Подават й цветето. Тя се заглежда в него.)
Мара Дингова е тя.

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
С нож прободена, убита
с гръм - до нея пада Митра
Георгиева. Страшният касапски пир
продължава там безспир.

ВОДЕЩАТА
Слушайте, вижте и запомнете!
Днеска е ден за лобно цвете.
Вашият спомен се вдига с вик
от черната пропаст край Мъгленик
и иде в днешния скръбен час...
Търси душите ви! Търси вас!
Ето го споменът! Той ви зове,
ридае с гласа на четирсет и две
страдалци - без чест ,без дом, без огнище...

Ето ги идат! Чуйте и вижте!
Ето последните жертви - шестима,
паднали в страшната кървава зима
идат и скрьбно застават сред вас...
За тях китки поменни имам аз.
Първата китка сега, карамфилова,
наричам на мъртвата Вълка Момчилова!
(Подава цветето на жените, които вият венеца.)
Вийте - повивайте с черен конец
поменна китка в лобен венец!

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Майчице - сенчице, от небесата,
чуваш ли, вика духът на Злата
Вълчева. Чака своето време,
със споменна роза да я поменеме...
(Подава и цветето.)

ВОДЕЩАТА
Щерки мои, закичете
името й с лобно цвете!
Помня, че на тази скрьбна дата
там загина още една Злата —
Злата Стамова. Поклон пред нея!
С червено цвете ще я пожалея?
Вийте - повивайте с черен конец
последните китки на този венец!
Три китки за траурен спомен останаха.
Първата е за Петра Трошанова.
Млада девойка на възраст, когато
душата навлиза от пролет в лято,
цъфнала клончица, пролетна вишна —
весела, хубава, осемнайсетгодишна —
нито целуната, нито погалена —
тя падна убита и непожалена!
(Подава цветето на жените, които вият венеца.)

ЖЕНА ОТ ПЪРВАТА ГРУПА
Майчице мила, о, мила мамо!
Едно детенце - Кирчо Стамов,
паднал убит от два куршума,
чака за твойта поменна дума!

ВОДЕЩАТА
Китка ти давам за помен, сине!
Чедо мое на тринайсет години,
страшната смърт от куршум и щик
прониза живота ти край Мъгленик!
Щерки мои, закичете
името му с лобно цвете!

ЖЕНА ОТ ВТОРАТА ГРУПА
(Подава на Водещата предпоследното цвете за венеца.)
Вижте: от небето слиза *(посочва към небето)*
ангелче със бяла риза.
Ангелчето лекокрило
е едно детенце мило
на годинки осем само
и се казва Ангел Стамов.

ВОДЕЩАТА
Вийте - повийте с черен конец
последната китка на този венец...
(Към множеството.)
А вие слушайте и запомнете:
увяхва бързо поменното цвете,
но споменът за месец Януари
ще ни боли и вечно ще ни пари
защото носим с вас сърца човешки,
защото пазим спомените тежки,
които като огън ни изгарят...
О, нека никога не се повтарят!
Слушайте, вижте и запомнете
моята мъдрост през вековете.
Човек не е роден да мрази,

но който своята памет не пази
и своето минало хвърля във прах,
не прави добро, а прави грях.
Човек е листо, човек е цвят,
но корен си има на този свят
и своето минало който отрича
не друго, а коренът свой отсича
и после, след него - сляп и глух,
родът му става дънер кух...
Хора, едно само днес запомнете:
недейте забравя и не мъстете!
Затуй тази сутрин в мъглите сини
обходихме ваште тракийски градини
и скъсахме четирсет и две скръбни рози
за днешния черен спомен, за този
печален спомен във кръв обагрен
край старото българско село Аврен...

Днеска е ден с незараснала рана
и време за свят поклон настана!

(Еква траурна музика. Водещата и участниците в двете групи водени от момчетата с готовия венец слизат от стъпалата на сценичната площадка, прекосяват бавно площада и поднасят венеца пред паметника на жертвите. Всички коленичат в едноминутно мълчание. След това следва официалната част на тържеството.)

ТРАКИАДА
ЖЪЛЪД, КРЪСТ И СВЕЩ

Сценарий - Ден на тракийската памет, посветен на 90 години от трагичните събития край село Ятаджик (днешен гр. Маджарово) и разорението на тракийските българи

Основната идея в този сценарий е да се остави някакъв траен знак за 90-годишнината от тракийското разорение и по-точно за събитията, свързани с бежанския преход от Бяло море до Ятаджик (Маджарово) през 1913-та година. Идеята е да се създаде сценично една конфигурация от възпоменателни знаци - кръстове, която да бъде като една нова, една Втора Кръстова гора. Кръстовете в тази конфигурация ще символизират числата на трагичната 1913-та година. Всеки кръст ще обозначава по едно жертвено, лобно място (изписано на кръста) от трагичния бежанския преход до Ятаджик, тоест, кръстовете ще бъдат поставени в памет на жертвите. Така се постига нужния възпоменателен ефект и се откроява цялостно трагизма на този бежански преход, чийто исторически финал е Ятаджик (Маджарово).

За подсилване на емоционално-идейното въздействие до всеки кръст в тази конфигурация се изкопава малка яма (дупка), като във всяка от тях се посажда по един жълъд, за да може споменът да има свой жив корен в земята. Ако организаторите решат, този втори момент може да отпадне.

За реализирането на този сценарий е необходимо да има предварително определено място за разиграване на сценичния сюжет, което да е малко встрани от мястото, определено за официалните лица. На това място предварително се изкопават 14 (четиринадесет) ямки - дупки, а сценичното пространство се отделя от публиката с въженца. При липса на такова място, действието се разиграва върху подиум, върху който подиум на 14 места се поставят 14 кръстачки, в които да се поставят кръстовете. (И в двата случая обаче

са необходими 14 кръста, сковани от леки чавови летви или то метал, 14 дъбови жълъда и 14 свещи, 4 указателни табелки, върху които са изписани числата 1, 9, 1, 3, тоест числата на жертвената тракийска година, чийто сбор е 14. Участниците в спектакъла са също 14, различни по пол и възраст, облечени съвременно. Трябва да се намери подходящо момиченце за ВОДЕЩА.

В уречения за началото на тържеството час зазвънява камбана. При липса на такава, камбаненият звън се възпроизвежда технически от усилвателните уредби. От параклиса излизат участниците в спектакъла, понесли в ръцете си кръстове. Това тяхно шествие се води от малко дете, момиченце цялото в бяло, което носи бяло бакърче и вързопче от бяла мъжка кърпа за глава, каквато се носи и до днес в Тракия.

Момиченцето застава пред микрофона, а останалите се подреждат с лице към публиката и с лице към предварително изкопаните ямки. Ако действието се разиграва на сценичен подиум, участниците се нареждат пред предварително обозначените места на сцената - до кръстачките, в които те ще трябва да поставят своите кръстове.)

ВОДЕЩАТА
Тихо!
Моля ви за тишина!
Замълчете и чуйте моите думи.
Днес ще ви разкажа една приказка.
Тази приказка я няма в учебника по история,
няма я в читанките на България.
Сякаш, че е ненужна, сякаш, че е излишна.
Тази приказка е деветдесетгодишна.
Знам е от своя прадядо.
Помня очите му.
Когато той я разказваше,
очите му бяха пълни с тежки сълзи...
Защото тази приказка е тракийска,
а тракийските приказки са винаги тъжни.
Тя не е измислена от писатели и поети.
Тя е истинска приказка.

Приказка за един дълъг и страшен път,
който започва от Дедеагач и завършва до Ятаджик.
Един кървав път от Бяло море до бяла Арда.
Една пътека, която нощем белее,
защото по нея белеят злочестите кости
на всички избити тракийци...
Слушайте моята приказка.
Моля ви да я запомните!
Аз съм правнучка на древен тракийски род
и искам всички мои връстници в България,
вашите мили деца и внуци,
да знаят моята приказка.
Разкажете им я на тях...
Моята приказка започва от Дедеагач.

ПЪРВИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
(Жена или мъж - без значение, се приближава до микрофона.)
Дедеагач е на Бяло море.
Моят род е от там.
В онзи кървав септември
на хиляда деветстотин и тринайста година
тук се събраха тракийци от цялото Беломорие.
Турците бяха подпалили Дуганхисар,
Манастир,
Сачанли
и нещастните българи от 17 тракийски села
дойдоха да молят закрила от европейските консули.
Седмици преди това
тези същите консули им обещаха живот и закрила.
Уви!
Тракийската кървава приказка почва от там.
Турците влизат в града.
В махалата, населена с българи,
почва сеч и погром.
Падат още невинни души,
още жертви...
Никой не знае колко са,
никой не ги е броил.

Никой не знае къде са
техните гробни места.
Затова аз сковах този кръст.
Нека той да е паметен знак
за всички тракийци избити в Дедеагач.
Нека бъде първият знак
от нашата кървава приказка,
първият знак по нашия кървав път към Ятаджик.

ВОДЕЩАТА
Сестричке моя печална,
побий този кръст в земята
във памет на твоите жертви.
Но кръстът е знак надземен,
кръста си няма корени,
за да ги впие в земята
и вечно там да остане,
та споменът корен да има...
Затуй ти давам, сестричке,
едно малко жълъдче дъбово
да го посееш до кръста.
Да никне и да поникне
дъбова сянка да има
за твоите мили клетници,
избити във Дедеагач...
(Подава й жълъдче от вързопчето.
Първата изпълнителка или изпълнител поставя кръста или в кръстачката, ако действието се разиграва на сцената, или до първата яма (дупка) определена за засаждането на първото дръвче от ПАМЕТНАТА КРЪСТОВА ГОРА КРАЙ МАДЖАРОВО.
След това пуска в издълбаната яма жълъдчето, навежда се и го заравя с пръст. През тази част от спектакъла звучи траурна музика.)

ВОДЕЩАТА
Моята приказка продължава
Тя излиза от белите порти
на белия град Дедеагач
и със сълзи поема на север...

ВТОРАТА ИЗПЪЛНИТЕЛКА

По белият път към Фере крачат
12 хиляди български бежанци...
Керванът се точи под болното есенно слънце.
Плачат деца,
ридаят жени...
През жълтите облаци прах - скрибуцат коли.
Изгладнели и жадни,
до тъжните хора вървят безбройни стада:
100 хиляди овце и кози,
30 хиляди глави едър добитък,
25 хиляди мулета и коне...
А отстрани на този печален керван — башибозуци -
озверени и кръвожадни.
И други десет невинни души отлитат в небето.
Изнемощелите биват съсичани с ятаган,
доубивани с нож и куршуми...
За тях са моите паметни думи.
И понеже на техните лобни места няма знак,
аз оковах този кръст.
Нека той да им бъде паметен знак,
нека бъде ВТОРИЯТ знак по пътя на нашата приказка.
Поставям го в памет на всички загинали
по пътя от Дедеагач до Фере!

ВОДЕЩАТА

(Развързва връзопчето, изважда от него жълъд.)
Нека до ВТОРИЯТ знак от нашата приказка
поставим жив знак.
Ето ти дъбово жълъдче.
(Подава го на втората изпълнителка.)
Зарови го до гробния кръст.
От жълъда нека поникне дъб!
Нека сянка да има за тъжната памет на жертвите.
(Подава жълъда на изпълнителката и тя поставя кръста на обозначеното място и посажда жълъдчето.)

ВОДЕЩАТА
Моята приказка крачи на север,
моята приказка стигна до град Фере.

ТРЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Тук се започва едно жестоко сражение.
Руси Славов - войводата и закрилника,
влиза в бой - неравен и кървав,
за да спаси бежанците.
Защото ги водят към Одрин,
защото ги водят във робство.
Главорезите се стъписват -
бягат назад и встрани,
а под писъка на ранените
народът, оставяйки всичко,
което е носил със себе си,
побягва към планината.
Онези, които са най-отзад във кервана,
стават жертви.
Най-много погиват тука от село Окуф.
За тях и за всички незнайни,
избити в голямото стълкновение,
нося паметен кръст.

ВОДЕЩАТА
Ето ти жълъд. Дъбов.
Дъбов, от планината,
зад която беше България.
Твоите жални клетници
не достигнаха до планината.
Затуй посади този жълъд,
Нека до втората сянка
и трета сянка да има
във тази гора дъбова,
дъбова още кръстова
край Арда, край град Маджарово...
(Третият изпълнител приближава до обозначеното място, поставя там кръста и заравя жълъдчето.)

ВОДЕЩАТА
На този свят има много приказни долини:
има розови,
има шарени долини,
пълни със слънце и светлина,
но само в злочеста Тракия
има една долина,
която е пълна със кръв.
Армаганската долина.
Моята приказка крачи
с боси нозе през нея.

ЧЕТВЪРТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
В големия бой край Фере,
в бъркотията кървава,
една част от кервана поема
уплашено в друга посока -
пределя се и погива
в Армаганската долина.
Тези хора са от Кьзлар,
Сачанли, Манастир и Аткьой.
Двеста турски войници
и озлобени черкези
със двеста кървави саби -
в безмилостна кървава сеч -
изколват 80 бежанци -
невинни, злочести тракийци.
Кръвта им напълва догоре
Армаганската долина.
В тяхна памет е този кръст.
В тяхна памет - за да се помни
колко мъки е претърпяла
душата на майка Тракия.

ВОДЕЩАТА
Ето ти жълъд. За помен.
Посей го, сестро, до кръста.
Нека до третия дъб
във тази гора кръстова

четвърта сянка да има.
(Четвъртият изпълнител извършва действието.)

ВОДЕЩАТА
Колко много нещастия си преминала, Тракийо моя.
Колко много нещастия има още пред теб
по дългия път от Армаганската долина
до бялата Арда, до бяла свободна България,
където е село Ятаджик, където е свободата...

ПЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Към нея, към свободата,
поеха нещастните клети хора от моя род.
Вече нямаха нищо... Имаха
по една душа отчаяна,
по едно сърце наскърбено,
по две очи разплакали
и по един кат дрехи...
Поеха на север към Куртбала.
Вървяха, от мъка плачеха
и мнозина от тях паднаха
гладни, изнемощели
по черния път към Куртбала
и към високия връх Коджаайла.
Падаха и умираха.
Деветдесет години вече
костите им белеят
по черния път към Куртбала
и към високия връх Коджаайла.
За тях съм оковала този кръст.
(Към Водещата.)
Сестрице моя тракийска,
подай ми едно жълъдче
до кръста да го посея.
Та до четвъртата сянка
във тази гора дъбова,
дъбова още кръстова
и пета сянка да има
за моите мъртви роднини.

(Водеща й подава жълъдчето, а изпълнителят извършва действието по поставянето на кръста и посаждането на жълъда.)

ШЕСТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Знае ли някой къде е
високият връх Коджаайла?
Той е в средата на пътя,
по който тогава вървяха
скръбните клети бежанци
от моето село Янорен
и още от други шестнайсет
тракийски села. На Коджаайла
те спряха да пренощуват.
Но черен ги облак прихлупи
Небето над тях се продъни
от вятър и дъжд потопен.
Сняг и виелици бели
след туй ги притиснаха яростно.
Гладни, премръзнали плачеха
във черната нощ децата
и старците - клети и бедни...
А тези, които не плачеха,
те бяха вече умрели.
Никой не знае колко са,
но ако есенно време
човек погледне нагоре
към черният връх Коджаайла,
ще види там как се белеят
белите кости тракийски...
За всички, които погинаха
от глад и от мраз във онази нощ,
нося паметен знак, нося кръст.

ВОДЕЩАТА
Ето ти жълъдче дъбово.
посей им сянка, сестричке,
та нека душите им бедни
под сянката да се укрият,
когато ги дъжд завали

или пък сняг ги затрупа...
(Изпълнителката извършва действието.)

СЕДМИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Нашата приказка продължава.
Върви из баирите тъмни,
спъва се в тъмните нощи.
Няма си огън - не бива
огън да си запали,
за да не я видят душманите...
Крачат напред бежанците
от моите села тракийски,
пазени от Маджаров
и още от Руси Славов.
Но хляб няма, силици няма
и в тази страшна балада
майките обезумели
захвърлят своите дечица.
Днес костите им се белеят
по черния път от Коджаайла,
та чак до Илиева нива.
За тези души невинни,
за тези нещастни дечица -
хвърлени и изоставени
на вълци и на чакали -
днес нося този кръст паметен...
Подай ми жълъд, сестрице,
сянка да им посея -
техните бедни душици
под сянката да се съберат,,
та майките им - клетите,
под сянката да ги намерят...

ВОДЕЩАТА
Скръбни думи, тежки думи,
тъжна баладична реч...
А отпред свистят куршуми,
иде нов погром и сеч.
(Изпълнителката извършва действието.)

ОСМИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Закриляни от Славов и Маджаров,
към Ятаджик керваните вървят,
за да ги срещне кървавата ярост
и ужаса на кървавия ад
край нивата, която се нарича
Илиева. Башибозушка сган
там двеста български деца посича
и прави от душите им курбан.
За тях, за изкланите тракийски деца на Илиева нива,
е този кръст.
Нека той да бъде един паметен знак
за трагичния път на разорението през 1913-та година;
път който започва от Дедеагач
и стига до Илиева нива,
за да продължи кървав и ужасен до Ятаджик.

ВОДЕЩАТА
Ето жълъдче. Да го посееш
до скръбния кръст на децата невинни,
загинали в зверската страшна касапница
на нашата черна Илиева нива...
(Изпълнителят извършва действието.)

ДЕВЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Моят кръст е за всички избити
след страшната сеч край Илиева нива
по пътя от нея до Ятаджик...
Моята скръб е за всички момчета
и за всички девойки. Те бяха красиви,
бяха млади, невинни. Те не бяха целували,
не бяха погалени още от нежна любовна ръка.
Те не бяха прегръщани,
не бяха изрекли любовна дума,
но паднаха сечени и посечени
край черната кървава нива и още
по пътя към Ятаджик. Клети момчета
и вие клети тракийски момичета,
нося ви кръст - надгробен и черен,

в памет на вашите дни почерпени
и вашата младост на две прекършена...
Дай ми, сестричке, жълъдче дъбово!
Ще го посея, за да поникне
във тази скръбна гора кръстова
край бяла Арда и град Маджарово.
(Извършва действието.)

ДЕСЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Нося кръст надгробен
скръбен, лобен кръст...
Нося го във памет
на онези жертви,
паднали край Арда;
на мъжете жални;
на онези клети
старци белокоси, пръснати от ужас
в дивите усои –
гонени, преследвани
и без жал избивани
в глухите дерета
без да стигнат Арда,
без дори да зърнат Ятаджик,
където грее свободата.
В тяхна памет е този кръст.
Подай ми, сестро, жълъдче дъбово.
Дъбова сянка да им посея,
та който мине край град Маджарово,
край тази скръбна гора кръстова,
да се поспре под техния дъб,
да си почине под тяхната сянка,
поклон да им стори и да ги помни...
(Извършва действието.)

ВОДЕЩАТА
Погледнете тези диви
урви и балкани.
Спомените тук са живи,
клани - недоклани.

ЕДИНАДЕСЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ

12 хиляди бежанци от 17 тракийски села
тръгнаха от Бяло море към Арда,
от Дедеагач към Ятаджик...
Те вървяха по своя път и го обагриха с кръв,
и го постелиха с кости...
Тука, край Ятаджик, паднаха сетните жертви.
Никой не знае колко са
избитите от куршуми,
посечените от ятаган,
накълцаните деца,
удушените жени
простреляните,
ранените,
удавените;
тези, които умряха от своите рани;
никой не знае колко човешки тела
отнесе реката по своя път до Бяло море;
никой не знае колко са
полуделите и обезумели жени и невести
от Башклисе,
Караклисе,
Крушово,
Татарлъ и Манастир -
отвлечени,
измъчвани и насилвани в село Кохчас;
изядените от вълците и от чакалите,
от подивели кучета,
кълвани от гарвани и лешояди
тракийски деца загинали край Ятаджик
и в планината край Арда...
За тях, в тяхна памет е моя кръст
и моят дъб, който е 11 по ред
и който сега ще посея за тях
във нашта гора кръстова,
кръстова гора, тракийска...
(Поема жълъдчето от Водещата и извършва останалото действие.)

ВОДЕЩАТА

Моята приказка вече привършва
Тя не е тиха, нито лирическа,
а дъха на кръв и човешка мърша...
Тракийска е моята приказка.
Печални и клети тракийци, събрани
на този събор панахиден,
да си припомнят отколешни рани
и спомен до болка свиден...
Днес посадихме гора кръстова
от единадесет скръбни кръста;
днес посадихме единадесет жълъда
във тази гора тракийска.
Но още са нужни три кръста,
още ни трябват три жълъда,
за да довършим със вас докрая
тази наша гора кръстова...

ДВАНАДЕСЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ

Дванайстият кръст е кръст за слава.
Той е кръст за един закрилник,
който се казва Руси Славов
и който в дните усилни
със своята чета върви от Фере
до Ятаджик. Беше закрила
за нашите бедни и клети деди.
За него и всички от славната чета,
на Руси Славов - за вечна памет
аз ще поставя дванайстия кръст
и ще посея дванайстия жълъд
във нашата кръстова скръбна гора...
(Извършва действието.)

ТРИНАДЕСЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ

И моят кръст е спомен за слава.
За слава и за признание.
Той е паметен знак за един войвода,
който се казва Димитър Маджаров.
Моля ви, нека поклон да му сторим

и вечно място да му отворим
в сърцата си, място в нашата памет....
Тринайстият жълъд от нашта гора
ше посадя за Димитър Маджаров.
Та вечният спомен за него да има
и вечен корен - широк и дъбов...
Нека под ширната дъбова сянка
духът му светъл да си почива,
заедно със душите страдални
на всички от славната негова чета...
(Извършва действието.)

ЧЕТИРИНАДЕСЕТИ ИЗПЪЛНИТЕЛ
Този кръст е за всички избити
в тракийското разорение –
от Черно до Бяло море,
от Бяло море до Арда...
Последният жълъд за тях ще посея –
последният дъб да им стори сянка.
(Извършва действието.)

ВОДЕЩАТА
Хайде, полейте с бяла вода,
с бяла вода от бяла Арда
тази тракийска наша гора -
дъбова, още кръстова....
(Част от участниците в спектакъла вземат бакърчето с вода и символично поливат посадената гора.
Други четирима от групата изпълнители вземат предварително изработените знаци с написаните по тях цифри 1, 9, 1, 3 и ги поставят на местата им така че се образува числото 1913.)

ВОДЕЩАТА
Вижте, погледайте тази гора,
тази наша гора кръстова.
Всеки кръст и всяко дърво,
което до тях ще поникне,
е символ. Четете внимателно.

Пред първия кръст е числото едно.
Четете го за ХИЛЯДА.
След него има девет кръста
и цифрата 9.
Четете я за ДЕВЕТСТОТИН.
Следват числата 1 и 3.
Четете ги за ТРИНАДЕСЕТ.
ХИЛЯДА ДЕВЕТСТОТИН И ТРИНАЙСТА ГОДИНА
Тази цифра изписахме с нашите кръстове
във тази наша гора кръстова,
за да се помни, за да я има
в душите на всички бъдни тракийци,
на всички българи... Нека се знае,
че тук край Арда, край град Маджарово
има и друга гора кръстова,
хем кръстова, хем тракийска.
А вие помнете моята приказка.
На своите деца и на своите внуци
разказвайте моята приказка тъжна,
та никога вече да не се повтори
онази злочеста и страшна година,
която изписахме с нашите кръстове.

(Участниците в спектакъла се приближават към нея. Водещата пали свещ. Всички вземат от нея огън и палят своите свещи.)

ВОДЕЩАТА
Поклон! Поклон !
Поклон сторете!
И нека запалим жертвен огън -
огън за спомен,
огън за памет!
(Тръгват заедно и палят жертвения огън на тържеството.)

ОЧИ

На Ваня

С очите на всичките тъжни мъже от квартала,
във който живее жената със белия шал,
те питам защо красотата й, Господи, бяла,
на човека със малката, черна душа си дал?
Защо бяла чайка и гарван в любов съешаващ?
Не го ли попита красотата й ще му трябва ли?
Когато жената със белия шал минава,
край нея, в декември, мирише на цъфнали ябълки.
А той до цъфтежа й нежен върви начумерен,
със слепи очи сякаш крачи, улисан и сам
и топли стотинките в джоба си дяволът черен,
наместо да стопли ръката й бялата там.
Дали е сляп, Господи, или има в очите си трънчета?
Веднъж да се беше поспрял и да беше видял,
че тя сякаш стъпва по бели въздушни хълмчета,
когато върви през света със белия шал.
Не пожелавам жената на ближния - тъй подобава.
Нека той си е брачен стопанин, аз - любовен ратай,
но когато жената със белия шал минава,
извади ми очите, Господи, и му ги дай...

СРАМ

На Петър Ангелов, издателя и приятеля - благодарствено!

Навярно ще ме гледате с почуда,
но аз поставям следния въпрос:
Защо не изградим музей на Юда
във близост до музея на Христос?
В музея светят мечове и гилзи,
блестят корони със червен рубин,
там страшно светят кървавите ризи,
напръскани с музеен нафталин.
И младото човечество минава,
опулено и стреснато пред тях,
разбрало що е чест и що е слава,
но не разбрало що е срам и грях.
В музеите срамът стои във сянка.
Над него свети мечът на Асен,
но подлият и гузният Иванко
стои във сянката неосветен.
А трябваше да видим как изглежда,
какви са му човешките черти,
защото има сто на сто надежда,
че той отново ще се прероди
в един от нас. Навярно чака сгода,
навярно чака своя Юдовден,
защото той е също от народа,
родил и кърмил славния Асен.
И нека го измъкнем от забрава,
от черен мрамор да му вдигнем храм.
Еднакво нужен със самата слава,
по-нужен даже ни е този срам.

ПРИНОС КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА ИСТОРИЯ

На Хубен Стефанов Стефанов - заради сърцето му българско

Европа - млада и непохитена,
четеше своя рицарски роман
когато във зора незазорена
загина рицарят Иван Шишман.
Европа плачеше за Жулиета,
Европа възклицаваше по Бах,
а с вълчи вой в тракийските полета
вървяха глутниците на Алах.
Когато, обкръжена от слугини,
тя плуваше в охолство и разкош,
във Солун на пазара за робини
гяурките вървяха пет за грош.
Когато тя строеше катедрали
и замъци - във зимния Балкан
скърбяха тънки липови кавали
и плачеха за Аптънлъ Стоян;
въздигаха се кървави калета,
градени със отрязани глави,
и всъщност си остана непревзета
Страната на хайдушките орли.
А беше колкото калпак голяма,
широка колкото следа от лъв,
но се превърна в страшна вълча яма,
покрита с кости и залята с кръв.
Със кремъклия пушка, с проста сопа,
със камък и стрела от бучиниш
дедите ни завардиха Европа
и турците не стигнаха Париж.

Ангел Марин и Ивайло Балабанов в гр. Маджарово - 01.10.2005 г.

Председателят на СТДБ К. Карамитрев, кметът на Свиленград Георги Манолов и Ивайло Балабанов - 16.12.2004 г.

Архиерейският наместник на Свиленград отец Костадин К. Карамитрев, Ив. Балабанов със съпругата си Ваня и Д. Шалапатов - председател на РС на ТД - Хасково, в Община Свиленград за награждаването на Ивайло Балабанов с юбилейния медал 160 години Капитан Петко Войвода, 16.12.2004 г.

автори
КОЛЕКТИВ

СБОРНИК

Т Р А К И Я
том IV

Предпечатна подготовка: Катя Петрова
Българска. Първо издание
Формат: 60/84/16
Печатни коли: 8
Издава: Тракийско дружество "Г. Сапунаров"
Тракийски научен институт - филиал Хасково

Печат: **"Полиграф юг"** - Хасково